

Žrtva ljubosumnosti.

Novela. Spisal *dr. Stojan.*

I.

Bilo je tretjo nedeljo po vseh svetih. Kmet je že bil pospravil s polja. Polne je imel skednje in zidanice dobre reje za živino, polne so bile njegove kašte bogatega žita, in polne tudi kletí rumenega vinca. Tudi listja si je že bil nagrabil za steljo in si nacepil mnogo drv za bodočo zimo. Saj je bilo pa letos pričakovati hudega mrazú. Nenadno hitro so bili namreč odleteli žrjavi in gosi v tople južne kraje; in ose so se bile to poletje v jako obilnem številu izrojile in ovočje tako zeló objedle, kakor še nobeno leto ne, kar pomnijo sivi starci in žene. Tudi planinski osat se je bil letos plodovito zarodil in je toliko vršičkov poganjal, da so se vsi kar čudili nad tem neljubim zeliščem. Vsa ta vremenska znamenja pa, katerim naš kmet bolj veruje nego svojej „pratiki“, prorokovala so dolgo in hudo zimo.

In rés, sneg se je hitro prikazal. Solnce se je zgodaj skriló za gosto meglo, in vsa narava je jela rano spavati svoje zimsko spanje. Od vseh svetih do danes ni bilo videti niti enega solnčnega žarka!

Na današnjo nedeljo pa poluka zopet ljubo, zlato solnčice skozi gosto meglico na belo zemljo. A kako življenje so hipoma vzbudili zlati žarki! Sneg se jame taliti. Vodene kaplje padajo izpod strehe. Človeku se zdi, kakor da se je narava za nekaj trenutkov prebudila iz svojega mrtvega spanja.

A to izpremembo občuti tudi žival. Veselo skakljajo piščeta po dvorišči ter se kljujejo iskaje si zaželene hrane v razkopanem snegu. Tú se jim pridruži predrzni vrabec ter kriči od samega veselja, ako je prišel do dobrega zrnca. Tam se zopet raduje seničica skakljaje od veje na vejico s svojimi tovaršicami.

Zvonilo je ravno poldne pri bližnji podružnici sv. Benedikta. Zdaj se prikaže na pragu Cvetkove hiše stara gospodinja Jera. Tiho je molila angeljsko češčenje. Odmolivši pa se pobožno prekriža, seže v beli zastor, ktereга je imela preganenega, ter pozove kuretino pred hišni prag. V trenutku spozna domača žival prijetni glas svoje dobre gospodinje, in kokoši priletijo s petelini in purani vred takoj pred njo. Z nekim vidnim dopadenjem in notranjim veseljem potroša potem žena gladnej kuretni obilo zrnja po snegu, govoreča na glas:

„Tudi ve, picike, morate danes, ko je nedelja, dobiti nekaj boljšega. Zakaj bi tudi žival ob nedeljah in praznikih ne imela kaj več in boljšega prigriznoti!“

Še enkrat jim potrosi gospodinja velik kupček pšenice in kuruze ter ogleduje pazno domačo kuretino. Saj bi rada zopet enkrat videla, kako se kaj redi in debéli njena perutnina.

„Tí-le trije ali štirje purani so kaj lepi,“ misli si nató žena. „Ti bodo prav dobri za gostijo. Saj jih je pa tudi treba. Ako ne najdejo svatje pri nas velikega in imenitnega gostovanja, kje bi ga pa še? Saj ni daleč na okrog take kmetije, kakoršna je naša!“

Ponosna in sama seboj zadovoljna stopi potém mati Jera v hišo ter jame pripravljati južino za domače, ki so bili vsi z Brankom vred odšli k poznej maši. Uro hodá je bilo sicer do farne crkve, ali vsak čas jih je že pričakovala gospodinja k obedu domú. Saj so pa imeli tedaj tudi takega „gospoda“, ki niso nikdar predolgo pridigovali, in to je bilo sevéda vsem po volji!

In rés, predno je bila ura dvanajst, končala se je že v farnej crkvi sv. maša. Orgle so lepo in močno donele, skupno petje se je pri zadnjem blagoslovu veličastno razlegalo po crkvi, da je bilo veselje poslušati ga. Še nekaj minut, in takoj se vsuje množica iz božjega hrama. Mladenči naprej, možje za njimi. Prvi se ustavijo ob crkvenem obzidji pri izhodu. Tú si ogledujejo domača dekleta, ki gredó praznično opravljena in nališpana iz crkve. Sedaj so švigali iskreni pogledi sem pa tja, smehljale se ustnice, žarela lica, namežikovale oči. Saj je bila mladina pa tudi srečna, da se zopet enkrat vidi ter more govoriti med seboj. Nedelja je našemu kmetskemu ljudstvu isti blaženi dan, ko pozabi na vse težave in skrbi, ki so mu težile skozi céli teden srce in teló.

Med najbolj zadnjimi deklicami pride danes iz crkve — Mohoričeva Vida. Stopivša na plano, ozre se sramežljivo okrog. A takoj povesi oči. Vida je s svojim pogledom nekoga iskala, a našla ni nikogar. Kakor pregleda orel z bistrim očesom hipoma celo planjavo, ali ni nikjer zá-nj primerneга plena, tako je plavolasa deklica že po prvem pogledu spoznala, da ni v krogu znanih jej mladenčev njenega — Branka. Strah obide njeno dušo, rudečica jej oblije lice, temno se jej stori pred očmi. Kakor brezčutna koraka naprej za drugimi tovaršicami.

„Rés, to je najlepše dekle, kolikor sem jih kdaj videl,“ opazi proti svojim tovarišem zali mladeneč, Videški Dragan. „Verjamite mi, fantje! Ko sem bil pri vojaki, videl sem marsiktero deklico po mestih in trgih. Bil sem na Českem, bil sem na Nemškem, ali takega dekleta nisem videl nikjer. Ne samo devet far, temveč céla naša dežela štajerska ne premore tako krasnega dekleta, kakor je naša Vida!“

Mladenči so verjeli tem besedam. Saj so pa i sami občutili, — in čut lepote je tudi priprostemu kmetskemu človeku prirojen, — da je res lépa Mohoričeva Vida. ali vsaj desetkrat lepša, kakor ktera si koli druga deklica na daleč okrog.

Neskončno jim je dopadala njena šibka, visoka rast. Bila je ravna kakor sveča, tanka kot jela. Ustnice so jej bile rudeče kakor kri, oči modre in obrazek tako vrezan, kakor je najlepša podoba sv. matere božje na Svetih gorah. Po ramah pa ste jej viseli dve dolgi kiti svetlo-rumenih las doli do pasa.

A tudi obnašati se je znala Vida tako prijazno in priljudno, da si je srce vsakega, s komer je le enkrat govorila, takoj za vselej naklonila. Njeno kretanje pa je kazalo nekaj plemenitega, vsaka stopinja nekaj gosposko-vzvišenega. Vse jej je dobro pristojalo, in bila je za vsakega, bodi si star ali mlad, moški ali ženska, jako zanimiva prikazen.

Nikdo bi ne bil pri njenem pogledu spoznal, da je Vida le bolj ubožnih starišev hči in priprosto, kmetsko dekle. A vse to svoje obnašanje imela je Vida po tem, ker je v svojej mladosti mnogo občevala z otroki grajščaka Pontonija.

Grajščak Pontoni je bival blizu Mohoričevih in Cvetkovih. Njegovi dve hčerki in edini sin Vekoslav so se dostikrat shajali v svojih otročjih letih z Vido in Cvetkovim Brankom, bodi si pri Pontonijevih ali pa na Cvetkovem in Mohoričevem domu.

Vida je bila prav živahno dekletce. Nje ni nikdar manjkalo v omenjenem društvu. Včasih je bivala i po céle dni v Pontonijevej grajščini. Tam je imela vsega dovolj kakor lastni grajščakovi otroci. Mladina je igrala po svoje med seboj in se dobro imela.

To veselje je bilo sicer nedolžno, ali v mladej Vidi je vendar vzbujalo nekaj ponosnega. Hči ubogih starišev se je začela nad druge kmetske otroke povzdigovati. Že v mladosti si je bila ona svesta svoje lepote. Ali temu se ne smemo čuditi; kajti domača in tuja gospoda v grajščini je rada in očito pred otroki govorila o Vidinej krasoti ter jo sploh „lepo Vido“ imenovala. Vsled tega pa si je mlado dekletce že domišljavalo, kar itak otroci radi storé, da jej je odločeno — visoko, gosposko življenje. Zatorej se jej je tudi med vsemi domačimi pesnimi najbolj priljubila pesen o mladej in lepej Vidi. Povsod in vselej jo je popévala z neko čudno navdušenostjo:

„Hvala, hvala, lepa Vida!
Kaj si želela, si dobila;
Bila prosta si deklica,
Zdaj pa svetla boš kraljica!“

Ta čut se vsadi Vidi že v prvih dekliških letih v srce, in on jej je tudi ostal, dokler se ni pozneje kot odrastla deklica prepričala o nje-govej ničnosti.

Naravno je bilo tedaj, da je mlada Vida Pontonijevega Vekoslava više cenila nego sosednega Branka ter se le prvemu dobrikala in prilizovala. A tudi otrok ima čut ljubezni v sebi; tudi otroka boli preziranje.

Branko je imel rad svojo mlado tovaršico. A spoznavši, da ona rajši z grajščakovim sinom igra nego z njim, kmetskim otrokom, jel je sovražiti svojega tekmeca. Čestokrat je to mladega dečka tako užalilo, da je popustivši igre in družbo, šel od Pontonijevih sam domú. A na potu se je vlegel v travo ter jokal, sam ne vedé zakaj. Če ga je pa mati poprašala, od kod ima tako objokane oči, tedaj pa je molčal fantek, a nató se skrivši še hujše razjokal.

Vse to pa je poganjalo v Branku kalí sovraštva do grajščakovega sina in odločevalo ves Brankov značaj. Dečko je postajal tih in malobeseden. Nikdar ni sevéda govoril odkritosrčno o uzroku svoje žalosti in tuge, temveč vse je zakrival in zatajeval, kar ga je koli žalilo. Zatorej se je pa tudi izogibal druge otroške družbe, domišljujóč si vedno, da ga povsod prezirajo. Ostajal je tedaj Branko bolj sam zá-se ter ni nikdar mnogo maral za tovaršijo.

Njegovo sovraštvo do Vekoslava je stoprav takrat ponehalo, ko je grajščak Pontoni svoje otroke v mesto v šolo poslal. Sedaj je bila mlada Vida brez svojega „kraljiča“ in jela se je zopet zanimati za kmetskega svojega tovariša ter igrala z njim. A kedar koli je prišel grajščakov dijak na počitnice domú, tedaj pa je imel naš Branko žalostne čase; kajti njegova prejšnja tovaršica ni sedaj več marala zá-nj. In teh slabih lastnostij ni bila Vida še kot odrastlo dekle celó izgubila!

Dolgo je že obstajala tajna, a goreča ljubezen med Brankom in Vido. Vse je govorilo o njiju kot o zaročencih. Vida ni sicer zakrivala svoje iskrene ljubezni do premožnega Cvetkovega sina, ali Branko ni nikdar proti živej duši niti besedice zinol o svojem srčnem čutu do Vide. Zakaj on si ni bil svest Vidine zvestobe. Bal se je, da se mu deklica izneveri, ako se jej zopet dobrika mladi grajščak Vekoslav. Branko je poznaval slabe lastnosti krasnih deklet, ki so v obče jako pristopna lepim in priljživim besedam visokih gospodov!

In Branko se ni motil v svojih slutnjah. Vekoslav je došel domú, dovršivši pravoslovne studije. Imel je ostati čez zimo domá. A baš to zimo je mislil naš Branko prevzeti gospodarstvo ter se oženiti s svojo Vido. A čim bližje je prihajala zima, tem manj je zorel sklep v Brankovem srci. Dà, Branko je postajal nedoločen, sumničav in ljubosumen. Ves zamišljen je hojeval okoli. Z nikomer ni govoril, prihajal je bled, sploh se je videlo, da mu nekaj srce teži. Vzlasti današnjo nedeljo je bil pobitega srca. Goreče je molil v crkvi, naj ga Bog reši vseh hudih slutenj. Ali on ni našel danes nobenega tolažila. Vedno mu je plavala pred očmi podoba, ktero je gledal sinoči. Videl je, kako prijazno je v mraku pri studenci govoril Vekoslav z Vido. Gledal je, kako nežno jej je mladi grajščak podal roko in napósled še deklico objel okoli pasú... In to bi naj bila njegova nevesta, to njegova — žena?!

Take podobe in misli so mu rojile po glavi, ko stopi danes iz crkve. On ni videl prijaznega solnca, ki je z gorkimi žarki oživljalo zemljo. On ni čutil, da se taje sneg in lijejo kaplje od strehe, kakor se solzi njegovo srce vsled hudih, a nezapopadnih bolečin. Trpel je naš mladeneč neznosne boli v svojih prsih, a prenašal jih je junaško. Ne usta in umolklega grla glas, temveč le bled obraz in temen pogled je izdajal njegove srčne bolesti. Med tem ko so drugi tovariši veseli pogledovali deklice prihajajoče iz crkve, slonel je on ob zidu crkvenem. Opazil je Vido, ko je stopila iz crkve. Srce mu je trepetalo. Čut veselja se mu zopet vzbudi v prsih, ko zagleda to krasno lepotico. Milo in otožno zre za njo. Njegovo okó se ne gane. Mirno kakor zid sloni, oči uprte na svojo nevesto. Izmed vse množice vidi le njo, njo samo!

A hipoma se strese, život mu trepeče, v obraz obledi. Kakor da bi ga bil strupeni gad piknol v nogo, odskoči zdaj Branko od zidu, pro-rine se skozi množico ter izgine hipoma iz gneče. Tovariši ga stoprav zdaj zapazijo. Kličejo ga, ali on ne sliši njih glasú. Kakor brezumen hiti naglo naprej po stranskem potu prek polja navzdol proti domu.

„Kaj pa je Branku, da dirja kakor da bi bil brez uma?“ vpraša eden tovarišev svojega sosedu.

„Ali ne vidiš ničesa?“ odgovori Videški Dragan. „Poglej, kako ponosno in radostno stopa mladi grajščak Pontoni zraven Vide. Kako se jej dobrika in prilizuje! Sevéda zali plemič dopada takim deklicam bolj nego nas, kmetskih fantov eden! Ali bojim se, da ne bode Vida nikdar grajščakinja. Taki gospodje poznajo le deklice, dokler so mlade in lepe, a ko se jim osiplje venec mladostnih rož, tedaj jih pa nočejo poznati več. . . .

Marsiktero dekle nam je že spačil ta grajski mladič, a sedaj poskuša svojo srečo celó pri naši Vidi. Gorjé mu, ko bi bil jaz Branko. Stresel bi ga, da bi mu zobje popadali iz čeljustij. Ne spoljubilo bi se mu več, pohajkovati za poštenimi kmetskimi deklicami!“

Vsi tovariši so se z njim vred kar grozili nad gosposkim vsiljencem. Ako bi jim bil sedaj mladi Pontoni prišel v roke in bila bi noč, zrahljali bi mu obisti ter ga vrgli na pol zbitega v cestni rov. — —

Cvetkova mati še ni bila pripravila južine, ko prisopiha Branko domú. Trdnih korakov stopi črez prag, hišna vrata zaloputne za seboj, da so klepetale šipe na oknih, in se vsede za mizo. Nikogar ni bilo v sobi, da bi ga bil motil v njegovih mislih. Le mati pogleda skrivši skozi majhen prodorec iz kuhinje v izbo, da vidi, kdo je prišel tako krepkih korakov v hišo. In sedaj opazuje, kako si briše razburjen njen Branko potno čelo, kako se iskrijo sinu oči, kako mu usta same jeze in strasti trepečejo. Zdaj se prime za čelo, kakor da bi ga bolela glava, zdaj udari zopet z vso močjo po mizi, kakor da bi se hotel tako iznebiti

svojega neljubega nasprotnika. Tudi govoril je nekaj Branko tako kretajoč, ali mati ni mogla razumeti zamolklih glasov. Napósled pa položi glavo na mizo, razprostre široma roki po njej, in tedaj leži tú, kakor da bi spaval, dokler ne pride mati sama v izbo.

„Ali spiš, Branko?“ nagovori ga mati stopivša v sobo.

Pri teh besedah se vzdrami sin, privzdigne kakor iz sanj hipoma glavo od mize in se zravna. Solze, svetle solze so mu lesketale v objokanih očéh. Milo pogleda svojo mater, in ta pogled je izražal vse njegovo gorjé. Globoko v srce pa je segala materi žalostna podoba njenega Branka. Ona je slutila, kaj čuti njen edini sin. Zatorej ga vpraša:

„Moj Bog, kaj Ti pa je, Branko? Pa vendar ne jočeš. Kaj se Ti pa je zgodilo, Branko? Za božjo voljo govori!“

„Ne prašajte, mati! Da bi ga le gromska strela iz jasnega neba vrezala, tam ko je! Povém Vam, mati, ako bi ne bilo greh, jaz bi mu kar glavo in prsi zdrobil, in ne hodil bi nikdar več za poštenimi deklicami.“

Čudno je zrla pri teh besedah mati svojega sina. Nikdar ga še ni videla tako razjarjenega. Zbala se je celó njegovih žarnih očij. Zakaj ona je dobro vedela, da je njen Branko ravno tako nagle in hude jeze, kakor je bil rajnki njegov oče. Bog mu daj lahko! Tudi on se je dal dostikrat razjeziti, a tedaj je razsajal, da ni bilo bivati z njim. In ta nesrečna jeza ga je tudi spravila prehitro v hladni grob. Rajnki Cvetko se je bil enkrat hudo skregal. Prišedši domú, bila ga je sama togota. Da si pa jezo uteši, pograbi čašico hladne vode ter jo duškoma izpije. Od tistega časa pa je bolehal Cvetko in nató tudi kmalu umrl!

Take misli so rojile materi po glavi, ko jame sin srditih korakov hoditi po sobi gori in doli.

„Le nje, le nje, mati, ne morem razumeti. Pred vsemi ljudmi se mu laska in dobrika. Pred celim svetom kaže, da je srečna, ako se le kak lahkoživec poniža, govoriti z njo, a vé pa dobro, da jo jaz . . .“

„Kaj se Ti je pa zgodilo, Branko?“ pretrga mu mati besedo. „Ne bodi tako silno razburjen, potolaži se!“

Mati je na vse strani prigovarjala sinu, naj se umiri, a njene besede so ostale brez vidnega uspeha. Dolgo je še Branko zmerjal in se togotil nad mladim grajščakom, hodéč po sobi sem in tja, a stoprav ko mu prinese mati obed, začne jej pripovedovati, kaj ga je danes tako užalostilo.

„Bodi pameten, Branko,“ pomirjuje ga mati. „Zakaj bi se zavoljo tega tako jezil?! Najmanj pa smeš njej oponašati, da govori z njo grajščakov Vekoslav. Ako bi Vida ne bilo pošteno in lepo dekle, še pogledal bi je on ne. Deklici pa tudi dobro déne, ako kdo prav prijazno z njo govori. Saj vém, da si Ti proti njej bolj oduren, kakor pa ljubezniv!“

Ko smo bili zadnjič na crkvenem shodu v sosednej fari, govoril si Ti le malo z njo. Nekako zamišljeno si hodil zraven nje. Drugi so jej

kupovali raznih darov in majhnih lepotij, a Ti sam pa nisi mislil na to, da bi jej bil skazal kako nedolžno veselje.“

„Jaz pač tega ne morem. Meni ni dano, da bi se prilizoval in dobrikal deklicam, najmanj pa takemu dekletu, o katerem mislim, da bode enkrat moja žena. Ktero dekle hoče priti na naše posestvo, to mora imeti ljubav do mene v srci ter čutiti čisto, nesebično ljubezen do svojega prihodnjega moža. A dobrikal in prilizoval se ne bode Cvetkov Branko nobenej. Rajši pa ostanem sam. Tudi brez žene se more gospodariti. Boljše je, da se sam ubijam s posli in posestvom, nego pa, da bi si še moral beliti glavo z nezvesto ženo!“

„Ti si strašen čudak, Branko. Daj si vsaj nekaj dopovedati. Danes si kakor ogenj v strehi. Poslušaj me mirno in preudari, ali imam prav ali ne.“

Vida in Ti sta si že dolgo na roko. Vsi vémo, da se rada vidita, in jaz sem trdno prepričana, da Te dekle v istini tudi ljubi. Že kot otroka sta se rada imela, in Vajina otroška ljubezen še tudi v mladeniških letih živi.

Moja in rajnkega Tvojega očeta — Bog mu daj lahko — iskrena želja je bila, da pride Vida k nam za sneho. Boljše gospodinje od nje ne moreš dobiti nikjer na daleč okrog. Bogata rés da ni, ali ona je pridna, in to velja dandanes več nego bogastvo. Tudi prebrisane glave je, in ona bode s svojim bistrim očesom gospodarstvo izvrstno vodila. Ali tudi dobro srce ima to dekle, a to je za srečen zakon neobhodno potreba. Če se jej pa kdo včasih prilizuje ter se jej skuša prikupiti, temu pa ni ona kriva. Saj ne more ona sama nič zato, da je lepa. Krasne deklice so pa vedno mnogim skušnjavam podvržene. Desetkrat večja pa je čednost lepega dekleta, ki se svojim prilizovalcem ustavlja, kakor pa krepost onih deklic, ki nimajo v svojem življenji nobenih skušnjav pretrpeti!“

„To je vse prav, mati,“ odvrne Branko, ki se je bil med tem že pomiril. „Ali jaz ne morem trpeti, da govori tolikrat Vida z mladim grajščakom in hodi celó od crkve sama z njim. Strašna slutnja se me poloti, kedar jo koli vidim z Vekoslavom. Mojega srca se polasti neka notranja boleost, in to mi greni célo življenje. V teh svojih bolečinah pa se celó bojim, da bi se znal enkrat spozabiti, in reči Vam moram, mati, da bi že bil mladiča ugonobil, ko bi vedel, da si moja duša s tem činom ne nakoplje vnebovpijóčega greha!“

„Bog Te obvaruj takih mislij, Branko, in sveta mati božja! Kam si zabredel v svojej togoti in jezi! Pomisli, da čuva najvišji sodnik nad nami, Branko. Bog ne zadene, na kaj takega le misliti!“

„Vi lahko govorite, mati, ker ne poznate mojih bolečin, ker ne véste, koliko in kako trpim. Po céle noči ne morem zatisnoti očesa,

tako me dostikrat peče in skelí tú v prsih. Vedno pač mislim, da me Vida le navidezno rada ima, a v resnici pa da je udana svojemu mladostnemu znancu in prijatelju Vekoslavu. Že kot otrok me je čestokrat prezirala in dajala onemu prednost, ne meni. A Bog ne daj, da bi mi tudi mojo mladeniško ljubezen, mojo pravo moško ljubezen tako povračala. Jaz vém, da je Vida lepa, kakor nobena deklica tu blizu ne, ali ravno njene prevelike krasote se bojim. Dostikrat sem slišal, da je ženska lepota že marsikterega moža v nesrečo spravila, in tako bi lahko i mene in tudi — njo!

Zatorej se pa grajskega mladiča kolikor mogoče izogibljem. Če vidim njo govoriti z njim, izognem se obéma, da me ljubomorna strast ne prevzame in si sam nesreče na glavo ne nakopljem. A zdaj imam tega dovolj. Še danes hočem storiti vsemu konec. Proti večeru grem kar k Mohoričevim in bodem takoj z njo in njenim očetom govoril odločno besedo!

„To je edino, kar Te reši vse nadloge in vsake nesreče,“ pritrjuje mu mati. „Tudi jaz bi že rada imela sneho v hiši. Saj vidiš, da se že staram. Moje moči pojemljejo od dne do dne. Dve leti že sama s Teboj gospodarim, a to ni kaj si bodi, biti ob enem gospodar in gospodinja tako velikemu posestvu.“

Idi torej takoj dréve k Mohoričevim in dogovori se z njimi. Božič je hitro tukaj, in nató naj bode gostija. Če vidi dekle, da Te je resna volja, to zimo oženiti se z njo, tedaj pa se bode, verjami mi Branko, izogibala vsake Tebi neljube tovaršije. Ti si potém prost vseh srčnih bolečin in moréčih slutenj, in še to zimo se začinja zá-me in zá-te novo življenje!

Med takimi pogovori je popoldan hitro pretekel in prišel je večer. Branko še pogleda k živini, ali je vse v redu; kajti v nedeljo se posli radi zamujajo od doma, in gospodarju je še tem bolj treba vestnemu in pazljivemu biti. Nató pa se napoti polagoma s svojim velikim domačim psom proti Mohoričevim.

Na pragu Mohoričeve hiše pa je ob tem času slonela temna prikazen, zavita v črno haljo. Bila je Vida. Tesno se je zavijala v svojo ogrinjačo, da se zime ubrani. Tužno je bilo danes deklici pri srci. Célo popoldne je bila nekako zamišljena. Vedno so jej prilizljive besede Vekoslavove rojile po glavi. Da si pa razvedri temno čelo in ohladi vročo glavo, gre ko se je storila noč, na hišni prag in ondi premišljuje na samem svojo osodo in o svojem bodočem življenji.

„Kaj naj storim? Ali mu smem verjeti?! . . . Za ženo me hoče vzeti, — tako mi je danes zagotavljal — ako mu darujem svoje srce. Vse hoče zá-me storiti, vse žrtvovati, celó svoje življenje hoče zá-me tvegati, — dà, tako je govoril. In njegove oči so iskrole, kakor zlato

solnce na modrem nebu; njegove besede so donéle ljubo in sladko na uhó, kakor žubori vodica v čistem potoku skakljaje navzdol po okroglem kamenčji črez hrib v plan.

Nocój ga naj pričakujem! Nocój mu naj povém, ali čutim zá-nj v srci kaj dekliške ljubezni! Nocój mu naj razodenem, ali še tli v mojej duši iskrica one mladostne ljubavi, ki je naju nekđaj otroka še osrečevala?!

Pri teh mislih se deklica zravna, in neka groza spreleti njeno telo. Ona se strese na celem životu, kakor da bi se bila prestrašila zadnjih besed in njih pomena.

„Ne, tega ne! Ljubezni ne čutim nobene do njega v srci in je tudi ne bodem! Moje srce je edino le Branku odločeno. Le zá-nj gorim, le zá-nj hočem živeti!

Ako bi imel moj Branko le nekaj one ljubezni v srci do mene, kakor Vekoslav, ako bi mi on le nekaj udanosti kazal, oklenola bi se ga za célo svoje življenje ter bila srečna, celó srečna z njim. Ali sedaj se ga bojim, če ga tudi ljubim, — strašim se ga, če mu tudi darujem srce in dušo!

Danes je kakor divji in zbegan hitel od crkve domú. Še pogledal me ni. Neznosno mu je bilo videti, da me spremlja grajščakov sin in da moja lepota tudi pri gospodi nekaj veljá! — Zakaj me pa ni on počakal v gruči onih mladenčev, ki so stali pri crkvenem izhodu?! Ali me ne ljubi več, ali se me sramuje?! — Že tri leta obstaja skrivna ljubezen med nama, ali nikdar mi še ni zinol besedice, da goji njegovo srce gorečo ljubav do mene!

A zadnji čas pa, ko je došel Vekoslav domú, izogiblje se Branko vidoma mene in njega. Kaj pomeni to? — Ali je iskra njegove ljubezni do mene ugasnola, in se njegova udanost izpremenila v zaničevanje in sovrašтво?! — Kteremu naj tedaj zaupam, njemu ali —“

„Meni,“ konča moški glas zadnje besede, ktere je deklica na pol glasno govorila pred se, menéč da je sama.

„Meni zaupaj, le meni,“ še ponavlja enkrat znani glas, ki ga je šepetal v temi — naš Branko. Tiho se je bil priplazil k oglu ter poslušal deklico, ki je mrmraje tožila o svojej osodi, a le zadnje besede je bilo Branku možno razumeti.

Prestrašena skoči Vida po konci ter odvrne vsa prepadena: „Ali si Ti, Branko? . . . To je pa kaj novega, da prideš zopet enkrat k nam. . . Tebi naj tedaj zaupam, praviš? — Saj me ne maraš več. Še celó izogiblješ se me. Zastonj so Te danes iskale pri crkvi moje oči!“

„Iskale so mene, ali našle so nekoga drugega,“ pristavi pikro mladeneč ter nadaljuje: „Zdi se mi, da se je ogenj Tvoje ljubezni do mene ohladil, odkar se Ti drugi dobrikajo in prilizujejo! Sevéda gosposko

obnašanje ugaja bolj neizkušenim deklicam, kakor pa odurno — kmetskega mladenčča!“

„Ti se motiš, Branko,“ odvrne mirno Vida. „Ti me krivo sodiš. Jaz se ne morem izogibati Vekoslava. Saj mi ni nič žalega storil. In če z menój govori, to pa tudi nič hudega ni. Za njegove sladke besede pa itak ne maram, in one ne najdejo nikakega odmeva v mojem srci. Danes se mi je res pridružil gredóč od crkve, ali to mi je bilo jako neljubo. Zakaj jaz vém, da svet ženske le po zvunanjem sodi in si pri vsakej priložnosti hitro o njih le najhujše stvari domišljuje.“

Dokler ne vé Vekoslav, da ni moje srce več prosto, dotlej se mi bode približeval in dobrikal. Ako pa bode enkrat vedel, da sem se udala, tedaj me pa gotovo ne nadleguje več. O tem sem prepričana, in jaz bi tudi nikomur ne svetovala, da se mi še potém prilizuje.“

„Vse to se mora takoj zgoditi, ako mi je še Tvoje srce kakor nekdanj naklonjeno. Ali povém Ti, Vida: ako bi še tudi potém ne nehala njegovo pohajkovanje za Tebój, ko si očitó moja nevesta in žena, tedaj pa gorjé njemu in gorjé — Tebi!“

„Ne boj se, moj Branko,“ tolaži ga deklica. „Nikdar Ti ne bodem dajala povoda, da bi se jezil in togotil nad menój. Le Tebi bodem izročena, le zá-te bodem živela. Lajšati Ti hočem življenje ter razganjati kakor gorki solnčni žarki gosto meglo skrbij raz Tvojega čela.“

V znamenje svoje iskrene ljubezni poljubi nató Vida svojega ženina, in obádvá stopita potém roko v roki držé v hišo.

Dolgo so se pogovarjali nocój Mohoričevi in Branko. Določilo se je v ozkem domačem krogu, da se hitro po božiči vrši gostija. Pogovorili so se na tanko, kaj mislijo vse pripraviti in kdaj se peljejo v bližnje mesto bale nakupovat. Tudi svatje so se imenovali, ktere naj ženin in nevesta povabita na svojo ženitev.

Hitro in veselo je ta večer v Mohoričevé hiši pretekel. Kar so že vsi dolgo pričakovali, to se je vendar enkrat zgodilo. Branko je prišel v istini po Mohoričevo Vido, ubožno ali lepo in pridno deklico. Vsem se je bralo čisto veselje in neskončna radost raz lica, le Branko, ženin sam, bil je še zmirom nenavadno zamišljen.

On ni toliko mislil na ženitovanje kakor njegova nevesta, niti na balo kakor Mohoričeva mati in oče, temveč Branku je plavala pred očmi podoba grajskega plemiča. — Ali mu bode Vida rés zvesta? Ali čuti rés njeno srce to, kar njena usta govoré? Ali mu ne bode nikdar lepota njegove žene grenila življenja? Ali ga ne bode notri do hladnega groba mučila ona bolezen in strast, ki jo imenujemo ljubosumnost?! . . .

Danes je poskusil grenko kupo svojega trpljenja; danes je prvič želel, da bi ne bil med živimi; danes se je prvič kesal, da je videl kdaj svojo lepo prijateljico . . . in danes — ta nesrečni dan — odloči on tudi

svoje prihodnje življenje, danes si izvoli za celo bodočnost svojo tovaršico — nevesto in ženo! Koliko veselja, koliko bridkosti vzame v teh trenutkih seboj iz te hiše na svoj dom in v svoje življenje!! . . .

Take misli so delale Branka otožnega. Tiho se je poslovil pozno v noči od svoje neveste in njenih starišev. Na oknu Vidine spalnice pa se prikaže luč, in nevesta, srečna Vida mu še enkrat želi v slovo: Lahko noč, dobro spavaj!

Branko se odpravi domú. Bilo je že proti ednajstej uri v noči. Zamišljeno koraka naprej. A kar na enkrat ga vzdrami lajanje njegovega psa, ki je bil nekje za njim zaostal. Branko postoji. Vse utihne. Strašna slutnja se poloti njegove duše: On je mislil v tem trenutku na Vekoslava. Kakor k zemlji priklenen obstoji in si ne upa ne naprej ne nazaj.

Kaj naj stori?

Iz te zamišljenosti ga vzdramijo nočni glasovi. Od daleč se začuje znano mu petje. Zdelo se mu je, kakor da gredo blizu tú mimo njegovi znanci in prijatelji vasovat. To ga ohrabri, on zažvižga psu, a ni ga od nikoder.

To postaja Branku še bolj sumljivo. Napoti se tedaj nazaj proti Mohoričevej hiši. V Vidinej spalnici pa ugasne ravnokar luč, in gosta tema je zagrinjala zemljo in nebo. Niti zvezdice niti druge bliščeče svetlobe ni videl v célej naravi. Vse je bilo tiho kakor v grobu; tudi petja glas je umolknol.

Do kakih trideset korakov se približa Branko Mohoričevemu domu. A tu postoji ter pazno posluša. In zdaj se mu zdi, kakor da bi pod oknom Vidine spalnice škripal sneg pod stopinjami nočnega vasovalca. Vsak sum pa povekšuje pozornost človeških čutov, osobito pa še, ako mu objeda srce — črv ljubosumnosti in sovraštva.

Še bolj oprezno stopa Branko naprej. Ne opazovan pa počene, blizu prišedši, na mrzli sneg in tú kuči dve gube kakor divja zver čakajoča v noči na svoj plen.

In sedaj sliši tih in mil glas: „Vida, prekrasna Vida, ali ne čuješ?.. Odpri mi okno in poglej sèm na Tvojega — nesrečnega — Vekoslava!“

Ali okno se ne odpre. Vida ne sliši ali ni hotela slišati glasú nočnega vasovalca.

Branku pa zavre kri v žilah, srce mu trepeče, pesti se mu krčijo, in kakor ljuti lev je že hotel skočiti na svojega nasprotnika ter ga pobiti na tla, ali vendar ga ustavi za trenotek še misel: „Počakaj, da vidiš, ali Ti je Vida zvesta ali ne!“

Zopet zasliši Branko iste besede kakor poprej. Zopet čuje, kako prosi mladi grajščak, naj mu prekrasno dekle odpre okence ter ga le z eno sólo besedo osreči . . .

In zdaj zaškriplje okno. V črno ruto zavita prikaže se Vida na njem. Radostno šepetaje pa govori deklica z milo donečim glasom v temno zimsko naravo:

„Ali si Ti, moj —?!“

„Dà, jaz sem, Tvoj Branko!“ zarjove strastno hripav moški glas. In kakor se obstreljeni lev besno zažene na svojega sovražnika in ga s podvojeno, nepremagljivo močjo podere na tla, tako skoči Branko iz svojega zatišja na nočnega vasovalca ter ga zgrudi, zgrabivši ga za ožrelo, mahoma na trda tla. Ali kakor se izvije kača svojemu napadalcu hipoma in zvijačno iz jeklenih okov ter švigne kakor strela po konci, tako je v trenutku stal tudi Vekoslav zopet na nogah in skočivši za nekaj korakov nazaj, potegne iz žepa samokres ter vzklikne:

„Nazaj od mene, kmetski predrzneš! Ako me ne pustiš na miru, sprožim takoj svoj samokres, in konec Te je na veke!“

To začuvši pa zažene Vida obupen krik, da se je daleč tja po temnej noči razlegal nje glas, ter omahne prestrašena na tla.

Njen klic in vik pa so čuli bližajoči se mladenči, katerih petje je donelo prej Branku na uho, in takoj so bili pred Mohoričevo hišo.

„Pojdite mi na pomoč, tovariši!“ zakliče glasno Branko. „Grajščakovega mladiča sem tukaj le zasačil. Sodite tudi Vi o tem nočnem pohajkovalci, ki krade poštenim deklicam čast in dobro ime. A bodimo oprezni; on je že nastavil ná-me svoj samokres ter žuga ustreliti me, če se mu približam.“

„Samo sproži naj, če si upa!“ zagrmí na ves glas Videški Dragan. Ta se ni bal ognja in krogle, ki švigne iz samokresa; kajti slišal je že bučati in žvižgati svinčenke iz jeklenih žrel sovražnikovih topov in pušk na krvavem bojišči. Kri mu vzkipi pri teh besedah v žilah. On misli, da je v krvavem boji pred sovražnikom, in kakor brez uma zakadi se v nasproti stojéčega grajščaka.

Ta pa se zvrne ob njegovem naskoku kakor kamenita soha na tla, in v istem trenutku počí tudi samokres, ali k sreči je vzela krogla svoj pot proti neizmernemu nebeškemu oboku!

Strel je vzdramil Vido iz omedlevice. Hipoma se zavé, a menéča, da je Branko smrtno zadet, priteče vsa zbegana in bleda kakor smrt, mršavih las in udrtih očij, pod milo nebó in tú vzklikne obupno:

„Branko, kje si Branko? Ali si zadet?“

V tem trenutku pa razsvetli temno pozorišče luč, kojo v roki držeč je ravno stopil Vidin oče iz hiše na prosto. Vida spozna sedaj Branka ter se ga oklene okoli vratú, in na njegovih prsih se razjoče potém deklica od samega veselja, vidéč, da še njen ženin živi.

„Pomiri se, Vida. Mene kakor druge je sam Bog obvaroval vse nesreče. Temu hudobnežu pa zdrobimo kosti, da se mu ne bode nikdar več zljubilo, hoditi v nočéh klicat moje neveste!“

Izgovorivši pa poklekne na tla in izdere Vekoslavu, na čigar prsih je klečal Videški Dragan, izstreljeni samokres, rekóč:

„Iz tega ne bodeš Ti nikdar več ná-me streljal. Vzamem si ga sebój v spomin na nocójšnjo noč!“

Te besede je še slišal Vekoslav, a potém ga zapusti vid in sluh. Pod orjaškim telesom Videškega Dragana čutil je kmalu šibki grajščak, da se mu približuje konec življenja. Oči so mu že stopale iz jamic, usta so se mu penila in krvavela, Vekoslav se je boril s smrtjo. Le zdaj pa zdaj je še rohnel zamolklo iz njegovega grla obupen glas:

„Vida, reši me, reši me! Ne zadavite me Sapo mi zapira Jaz umiram!“

Pri teh besedah pa strepeta deklica na vsem životu. Mrzel pot jej stopi na čelo, groza jo obleti. Misel pa, da umira Vekoslav zavoljo nje, stori jo obupno. A v tej obupnosti čuti v sebi čudovito moč, in kakor da bi hotela sama sebe rešiti smrti in pogubljenja, zažene se kakor tigra na Dragana ter odtrga železne njegove roke toliko od Vekoslavovega grtanca, da je mogel ta za trenotek zopet dihati.

„Ne ubijajte človeka, ki ni nič pregrešil. Ne prelivajte krvi tú pred našo hišo, ki je še čista vnebovpijóčega greha!“

In zdaj se nagne ona sama nad nesrečnega Vekoslava ter brani samosvestno klečé svojega nekdanjega prijatelja.

„Tú sem zdaj jaz, med Vami in Vekoslavóm. Kdor položi roko na njega, ta udari mene; kdor njega ubije, umori tudi mene! Nazaj nesrečneži!“

In to je govorila Vida s tako odločnim glasom, da so se vsi zavzeli. Izgovorivši pa porine Dragana siloma nazaj raz prsij obnemoglega grajščaka. A nikdo si ni upal ustavljati se njenim besedam, njenim rokam. Tudi močni in korenjaški Dragan je kar strmél nad Vidinim zapovedujočim glasom ter vstal molčé raz prsij ubogega mladenča. Prepričani so bili vsi, da bi v svojej razburjenosti darovalo dekle, ako treba, tudi lastno življenje za Vekoslava.

„Pomiri se, Vida!“ tolaži Branko svojo nevesto. „Jaz sem Ti porok, da se nikdo več ne dotakne njega.“

Vida je zaupala besedam svojega ženina in vstala. Nató pa še hoče pomagati Vekoslavu, da vstane, ali on se ni več zavedel. Kakor mrtev ležal je tú na hladnej zemlji, in kri in pene so se mu cedile iz ust.

Prestrašeni vzdignejo potém mladenči ubogega grajščaka ter ga zanesó v Mohoričevo hišo. In tú mu je polagala Vida obveze, v močno staro vino namočene, na čelo in sence, Branko in drugi pa so mu drgali

otrpneni život, da ga obudijo k življenju. In k sreči, Vekoslav se rés proti jutru zavé, in potém ga pelje Vidin oče na pol pobitega in obnemoglega domú k njegovemu že staremu roditelju, grajščaku Pontoniju. A Branko je drugi dan zastonj iskal in klical povsod svojega priljubljenega mu psa. Nikjer ga ni mogel zaslediti. Stoprav čez nekaj dnij so ga našli v klanci za grmovjem blizu Mohoričevega hleva, a bil je —
otrovljen!

(Dalje pride.)

Národno blago s Štajerskega.

Zapisal Jos. Freuensfeld.

I.

1. Zlati očanaš. *

Ti sveti zlati očanaš,
Ki ga je molio san Bog naš.
Marija ga je tudi mólila
Po svojen sveten raji,
Po svojen sveten domovanji.
Ona ga je mólila tak lepó,
Ka se je čúlo gor v sveto nebó,
No ga je čúla sama sveta Trojica.
Z nebés sta bla póslana anjgela dva,
Anjgela dva, Kerubima dva.
Marija jidva je pitala:
Kaj sta doletela anjgela dva, Kerubima dva?
Midva sma doletela dol na zemljó
Po mater svetó,
Ka bi jo nesla gor v sveto nebó.
Anjgela dva, Kerubima dva
Sta delala zlato trůžico,
Z zlatimi klinčeki zbijala,
S svilnatimi robčeki povijala.
Anjgela dva, Kerubima dva
Sta jo nesla po vozkih stezicah,
Sta jo nesla po vozkih mejicah,
Sta jo nesla po hladnoj senčici.
Tan so cvele same romene rožice.
Marija je prvo rožico vtrgala,

* Povedala „Franciška Podgorelec“, imenovana „slepa Franca“, beračica od Svetinj blizu Ormoža. Žena je stara nad 60 let in rés slepa ter ne zna ne pisati ne čitati in tudi nikdar znala ni. „Zlat. očenaš“ in „Jez. muk“ pa ni pevala starka, ampak pravila mi jih je v takih prenehljajih kot kakšno pesen. Zapisano je vse tako, kakor je pripovedovala beračica.

Žrtva ljubosumnosti.

Novela. Spisal dr. Stojan.

II.

Na daleč okrog se je bila hitro raznesla novica o zadnjem dogodku pri Mohoričevih. Vzlasti dekleta in stare ženice so imele mnogo govoriti o Vidi in Pontonijevem Vekoslavu. Nekteri niso celó hoteli verjeti, da sta že Vida in Branko zaročena. Zatorej so pa ob dolгих zimskih večerih ugibali med seboj, kateremu izmed njiju se bode lepo Mohoričevo dekle udalo, ali Branku ali grajščaku Vekoslavu.

„Sevéda,“ pristavil je čestokrat ta ali oni mladeneč v družbi, „sevéda plemenita grajščakinja biti ter se v lepej kočiji voziti v cerkev in iz cerkve, to bi vsakemu dekletu bolje dišalo, kakor pa ob delavnikih z žuljavimi rokami težko delati, v nedeljo pa peš hoditi v cerkev!

Ali mladi grajščaki si dandanes ne iščejo svojih nevest in žen med kmetskimi deklicami, temveč po velikih in bogatih mestih. Tudi Vekoslav še ni tako znorel, da bi si kmetsko dekle za ženo jemal, a če bi to tudi hotel, ne dovolil bi mu tega njegov oče nikdar. Kolikor jaz mladega grajščaka poznam, on se le rad z deklicami malo pošali. Tudi z Vido je to storil, ker je ona rés krasno dekle, ali tú je naletel na pravega. S Cvetkovim Brankom ni dobro šale zbijati, Bog ne daj, da bi on koga zasačil, ki mu hoče zahajati v škodo. Še od nas, njegovih kmetskih vrstnikov, ne sme nobeden z njegovo Vido niti besedice govoriti ne. Takoj ga čmerno in ostro pogleda, kakor da bi ga hotel prebosti z očmi.“

„To je res,“ pristavi sosedova Tinka. „On je strašno ljubosumen. Kar se mene tiče, ne dopada se mi nikakor ne Brankovo obnašanje. On je sicer premožen in največji gospodar, ki ga ni blizu takega, ali jaz bi ga vendar ne hotela imeti za svojega možá. Branko mi je preveč zamišljen ter strašno nagle in hude jeze.“

Tako so se dostikrat mladenči in deklice pogovarjali med seboj ob preji zvečer, danes pri tem, jutre pri drugem sosedu. A imeli so prav menéč, da ne bode Mohoričeva Vida nikdar grajščakinja.

Od zadnje nedelje se ni več Vekoslav poganjal za Vido. Od tistega večera, ko je vasoval pri Mohoričevih, ni bilo grajščaka na beli dan. Vekoslav je bil v štirinajstih dneh do dobra okreval. S prva je hotel sicer njegov oče, stari grajščak Pontoni, ves dogodek sodnji naznaniti, ali sin ga je konečno vendar pregovoril, in on je vso stvar opustil. Kaj bi bilo to tudi Vekoslavu pomagalo? Le Vido bi s tem v velike sitnosti

in v neljubo goovrico spravil, a dekle ne zasluži tega; saj mu je le ona, ona sama rešila življenje. In kdo vé, ali bi njega samega ne zadela kazen, ker je bil strelil na Branka in žugal ubiti ga?!

Tako se je bila céla stvar zadušila. Ali mladi grajščak ni hotel prenašati domá svoje velike sramote. Kako pa tudi? Vse bi kazalo za njim. Fantje bi se mu rogali, in najbrže bi še prišlo do novega boja, a to bi bilo zá-nj gotovo najslabše. Zatorej zapusti Vekoslav svoj kraj in se napoti v daljne dežele, da se tam praktično izuči ojkoñomije in dobrega gospodarstva. Saj je imel on kot edini sin prevzeti grajščino in posestvo, takoj ko njegov že precej priletni oče zatisne oči.

Nekaj tednov pozneje pa že nastopijo bolj veseli časi za našega kmeta. Prišla je doba, ko se tudi kmet raduje v svojem ožjem domačem in prijateljskem krogu. Kar si je pridelal s krvavimi žulji in s potom svojega uma in dlana, to uživa on po zimi, začení od božiča do pusta. V tem času obhaja on svoje koline. Sedaj se ženi in gostuje. Danes se zberó prijatelji in znanci pri tem-le sosedu, jutre pri drugem, a povsod jim bogato obložene mize ponujajo mnogo veselja in radosti. Kakor létos niso se že dolgo let veselili mladenči in deklice na pust. Saj je pa tudi to zimo imelo biti mnogo ženitev, in med vsemi najsijajnejša pri Cvetkovih. In te gostije so že vsi težko pričakovali. Saj pa še tudi ni bilo v tem kraji tako krasne neveste, kakor bode Vida, in tako bogatega ženitovanja, kakor pri Cvetkovih, in ga tudi hitro ne bode. Sedanji rod ga gotovo ne doživi.

Ta glas se je raznesel na vse strani, in od daleč sém prihajali so ljudje, gledat lepe neveste in bogatega ženina.

Ali kakoršna gostija, tako je tudi zakonsko življenje, misli si naš kmet. Je-li gostovanje veselo in se na njem le vriska in poje od konca do kraja, tedaj bodeta tudi zakonca veselo in mirno živela. Zatorej si pa naš kmet tudi prizadeva, da se ženitovanjsko veselje nikdar ne moti. Vsi obredi, vse stare šege in navade morajo se točno in dobro izvrševati, sicer bi bilo slabo znamenje za ženina in nevesto!

Na Brankovem in Vidinem ženitovanji bilo je vse v redu in po volji, kakor so si to svatje in stariši ženina in neveste sami želeli. Le edin slučaj je motil praznoverne ženice, in to je bilo, da se je nevesta Vida, prišedša na ženinov dom, izpodtaknola na pragu, čez-enj stopivša, ter padla na vežna tla, da se jej je kri kar curkoma vlila po lici.

Temu so pripisovali hudo znamenje ter se ga vsi prestrašili. Ali ko nevesta zopet vesela vstane, ne da bi se jej bilo kaj hujšega prigodilo, izgine vsaka slaba slutnja, in gostija se je prav prijetno in radostno obhajala.

In rés, ta slučaj ni bil odločilen za življenje naših zakoncev. Veselo in mirno sta živela med seboj. V célej fari ni bilo tako srečne zakonske

dvojice, kakor sta bila Branko in Vida. In Bog je blagoslovil njijun zakon. Leto pozneje sta že dobila o božičnih praznikih lepo deklico v dar, in to je njuno zvezo še ožjo storilo ter delalo očeta in mater še bolj srečna, nego sta bila poprej.

Vso zimo sta Vida in Branko preživela potém vesela pri svojem otroku. A spomladi, ko se jame vzbujati na novo oživljena narava in so že začeli déte nositi na prosto, dobi mlada Grozdanka jako imenitno darilo iz južnih krajev. Bila je z zlatom vdélana, umetno izrezljana zibelka z dragoceno posteljico in svilnato gosposko obleko. Tudi nekaj zlatnine in srebernine je bilo všito v njo.

Vida se je neizrečeno razveselila tega nepričakovanega darú, če tudi ni sprva vedela, od koga je. Ali neka notranja slutnja jej je pravila, da ne more od nikogar drugega biti kakor od — Vekoslava. Ves dar se jej je sicer poslal iz bližnjega domačega mesta, ali takih stvari ne nahajaš ondi pri nobenem kupci, in v našem kraji bi jih tudi nikdo ne znal narediti. Tako dragoceno in umetno je bilo vse napravljeno. Zatorej je ugibala Vida, da je vse le iz južnih, laških krajev; češ to je mogel le Vekoslav poslati njenej Grozdanki v dar, njej samej pa v spomin, menda celó zato, ker ga je bila nekdaž rešila — smrti!

In Vida je slutila prav. V skrivnem kotiči umetne zibelke našla je napis: „Tebi v spomin! Vekoslav.“

Rudečica oblije veselo mater pri teh besedah. Vsa dekliška in otročja leta stopijo mladej ženi pred oči. Ona se zamisli v nekdanje čase: Veselo igra z grajščakovimi otroki pred Pontonijevim gradom na zelenej trati. Z njim — grajščakovim sinom — Vekoslavom je poročena; na njegovej strani koraka ponosna nevesta Vida, ko igrajo otroci ženitovanje med seboj. A Branko, mladi Branko pa jo gleda hudo in čmerno, kakor da bi jej zavidal njeno srečo in plemenito visokost!

„In Branko je tudi tak ostal!“ nadaljuje Vida v se zamišljena. „Kako je enak razjarjenemu levu podrl plemenitega Vekoslava na tla, ko je prišel ta k svojej nekdanjej prijateljici vasovat! In s samokresom si je moral ubožec braniti življenje. Dà celó ubili bi ga bili, ko bi ga ne bila jaz, njegova mladostna tovaršica, rešila!“

Dà, Vekoslav je blag človek. A ker vé, da nimaš ti, Grozdanka, take zibelke in posteljice, kakoršno bi bila imela pri njem, tedaj ti je pa poslal ta veliki in plemeniti dar. On se spominja mene, če je tudi grajščak, a jaz le priprosta . . . kmetska . . . žena!!“

In pri teh besedah se jej dozdeva, da bi bila ona lahko grajščakinja, ko bi bila pamet rabila . . . Sedanji njen stan vidi se jej prénizek, preprost! — In kaj bi bila lahko njena Grozdanka? — Visokočislano dete v zlatej zibelki. Grofiči in baroni, grajščaki in plemenitaši hodili bi je

gledat in občudovat. Vsi bi jej pošiljali darove ter si jo v zibelki še želeli za sneho in ženo svojim plemenitim sinovom!

In nató obleče Vida v svojih visokoletéčih mislih mlado Grozdanko v dragoceno obleko. Potém jej obesi okoli vratú zlato verižico ter jej natakne majhno, z dragimi kamenčki obsuto zapéstnico. Tako okinčanega otroka pa položi v krasno zibelko ter ga občuduje, vsa zamaknena v ta kinč in kras. Zdelo se jej je, kakor da leži pred njo kraljičina, in to bi bila njena lastna hčerkica!

Iz teh mislij vzdramijo zamakneno mater močni koraki. Vrata se odpró. V izbo stopi njen mož Branko. Kakor priklenen obstoji sredi sobe, zagledavši to bliščečo krasoto na lastnem svojem otroku. In temna slutnja se poloti njegove duše. On misli nehoté na — Vekoslava.

Izginola mu je že bila njegova podoba iz duše. Le malokdaj se je še spominjal svojega tekmeča, ktereга sovraži iz célega srca. Tudi samokres, ki mu ga je bil izdrl iz roke ter ga vzel, kakor je rekel, sebój v spomin, tudi tega je bil zaklenol globoko v svojo skrinjo, da ga ne vidi več. Kajti kedar koli je zagledal to osodepolno orožje, vsakokrat ga je groza obšla, in strašne misli so mu jele rojiti po glavi. Tedaj pa je zagnal samokres daleč tja v kot, kakor da bi se hotel s tem maščevati nad nekdanjim, njegovim lastnikom. A konečno ga je le pobral ter ga varno skril v svojej shrambi nad hlevom.

In danes mu pride zopet strašno ime Vekoslav na misel. Razsrjen in bled kakor stena izpregovori torej Branko:

„Vida, od kod imaš to blago? Kdo ti ga je prinesel in kdaj? Govori resnico, sicer ti gorjé!“

Prestrašila se je žena teh strastnih besed. Strepetala je na celém životu, kakor otrok, če kaj krivega misli in dela, in ti ga zasačiš pri tem. Napósled se vendar žena opogumi ter reče:

„Ravno pred pol ure je nekdo tó-le prinesel iz mesta za najino Grozdanko. Ali od koga je vse to, ali kje je to dobil, tega ni mož povedal. Tudi na plačilo ali odgovor ni čakal, temveč takoj je odšel svoj pot na cesto in se odpeljal nazaj proti mestu.“

„Svile in žameti, zlatnine in srebernine dandanes nikdo zastonj ne daje,“ odgovori mož osorno, „najmanj pa nam zapuščenim kmetom tú na deželi. Od nič ne pride nič, to si zapomni. Ti že véš, od koga je vse to, sicer bi blagá ne bila sprejela.“

Žena si ni upala na ravnost povedati svojemu možu, od koga je ta dar. Preveč se je bala, da ga razsrdi, če mu pokaže vrezani napis z grajščakovim, njemu toli sovražnim imenom. A Vida je tudi vedela, da bi vzbudila s tem v njegovej duši neznosno, vedno pekóčo ljubosumnost. Zatorej odgovori premišljeno:

„Moj ljubi Branko! Jaz rés da gotovo ne vém, od koga je vse to blago za najino Grozdanko. Ali če se ne motim, utegnolo bi menda biti od . . . grajščakovega sina. Ali zakaj bi on kaj takega daroval detetu, tega pa tudi ne vém!“

„Če je darilo od njega, tedaj pa tudi véš, zakaj ti ga je poslal. Ali jaz ne trpim, da bi ti sprejemala za mojega otroka darove, ki so prav za prav le tebi namenjeni in si jih le ti zaslužila. Kajti jaz vém dobro, vém predobro, zakaj pošiljajo grajščaki darila — mladim, lepim ženam!!

Vse to pa sleci takoj zdaj otroku in zakleni, da mi ne pride več pred oči. Gorjé ti, ako še enkrat najdem otroka v tej zibeli in v takej obleki. Moji otroci se naj zibljejo v mojej lastnej, lesenej, a ne v zlatej, grajščakovej zibeli, in oni bodo tudi le moja oblačila nosili, a ne daril grajščakovih!“

Izgovorivši pa zapusti sobo in gre na prosto, da si ohladi v mladej naravi vroče čelo. Danes je prvičrat zatemnela zvezda njegove sreče. Črn, gromonosen oblak se mu je vlegel na čelo. Pred očmi se mu temni; solnce njegove sreče je nehalo sijati.

Od tega dneva ni hodil več Branko vesel po svojem lepo rastóčem polji, od sedaj ni nikdar več pobožal radosten in zadovoljen svoje lepo rejene živine v hlevu, temveč tiho in némo, upadlih očij in temnega obraza hodil je po svojem gospodarstvu, in niti najmanjše udanosti in ljubeznivosti ni več kazal ne ljudém niti živalim.

Globoko gorjé se mu je vsadilo v srce. Strašna bolečina je objedala obisti njegove in mu kalila dušni mir.

Po dnevu kakor po noči plavala mu je pred očmi podoba — Ve-koslavova! A povrh se mu je še dozdevalo, da ni odkritosrčna proti njemu njegova lastna žena. Domišljeval si je, da vé ona več o uzroku tega darila, kakor pa si upa povedati njemu, lastnemu svojemu možu!

Najbolj med vsemi pa je čutila moževo izpremembo Vida sama. Globoko v srce jo je bolelo, ko vidi, da jej mož ne zaupa, da si on o njej domišljuje stvari, katerih bi o svojej ženi nikdar še misliti ne smel. V teh svojih bolečinah pa se je uboga žena čestokrat razjokala na prsih svoje ljube Grozdanke. Pri njej je iskala edine tolažbe, pri njej je našla za trenotek svojo uteho.

A če jo je pa mož našel jokajóčo, tedaj je pa on ni ne miloval, ne tolažil. Ne, tega ni znal naš Branko! Temveč srdito jo je pogledal, rekóč jej:

„Vém, zakaj se jočeš. Ti pač obžaluješ svoj nizki, kmetski stan. Žal ti je, da te ni povzdignola tvoja lepota — v grajščakinjo. A kar še ni, to se lahko zgodi, ko mene več ne bo!“

Take besede pa so spekle Vido v srce, kakor da bi peklenški ogenj ná-nje polagal, in ona se še hujše razjoče. Ali tolažbe ni našla pri Branku. Srdito je prišel, in srdito zopet odšel, kakor da bi ne imel srca niti zakonske ljubezni do svoje ženice.

To žalostno stanje med našima zakoncema se je stoprav zboljšalo, ko je prišlo gorko poletje. Sedaj je bil Branko večjidel z doma po opravkih. Gospodarstvo je bilo razdeljeno na več kmetij, in tedaj je moral on biti zdaj tú, zdaj tam pri delavcih in poslih. A delo prežene človeku hude misli in slutnje ter mu zopet povrne veselje do življenja. Dokler človek dela in se potí, tedaj tudi zadovoljno in srečno živi.

To je na Branku prva opazila Vida, in tedaj je tudi njej prihajalo lažje in boljše pri srci. Mož in žena sta se zopet mirno in ljubko pogovarjala med seboj. Povrnol se je božji mir v našo hišo. Mlada Grozdanka pa je lepo rastla in se dobro razvijala. Neizrečeno veselje je imela mati s svojim otrokom. In tedaj se ni mogla premagati. Kedar je bil mož z doma in je Vida vedela, da ne pride hitro ali nemudoma domú, tedaj je pa vzela srečna mati Grozdankino lepo darilo iz shrambe, oblekla dete v dragoceno obleko ter ga položila v krasno zibelko. In zdaj je gledala Vida vsa zamaknena drago jej bitje, mislila je na preteklost in — sedanost, a pri tem jej je nahoté zaigrala svetla solza v očéh

Kmalu je prišla trda jesen, in za njo se je prikazala zima. Drevje je izgubilo svoje velo listje, narava se je podala zgodaj k sladkemu počitku. Nepričakovano huda zima je bila tudi létos nastopila. A kakor vsaka nenadna izprememba v naravi, tako je tudi letošnji, hitro došli zimski čas pouzročil mnogo boolestij. Dà marsikteremu staremu bolehavcu prinesel je ta vremenski preobrat konec življenja. Huda, hitro nastopivša zima bila je tedaj tudi prvi in najglavnejši vzrok, da je nenadoma preminol stari grajščak Pontoni, oče Vekoslavov.

K pogrebu še ni bilo mladega grajščaka domú iz laških dežel. Vsaj videli ga niso tedaj naši kmetje, a tudi Branko in Vida ne, ki sta bila obádva svojega starega sosedu spremila k zadnjemu počitku.

Ali kmalu potém so ljudje že govorili, da je prišel mladi gospodar na dom ter prevzel grajščino in posestvo. Videti ga pa ni bilo nikjer. Niti v cerkvi niti na cesti se ni prikazal Vekoslav. Živel je sprva zá-se v svojem gradu. Saj pa tudi ni bilo nobene potrebe niti prilike, da bi se bil o hudej zimi shajal v posvetovanje, bodi si s kmeti ali gospodo. Če je pa imel slučajno kak daljši pot, pa se je vselej v dobro pokritej kočiji vozil, in nikdo mu ni mogel videti v obraz. Kračje pote in sprehode pa je navadno opravljal le zvečer v mraku ali po noči, a seboj pa je vedno nosil dobro nabit samokres, da se ubrani vsakega mogočega napada.

Spoznávši pa, da ga nikdo ne zasleduje in da se nima prav za prav žive duše bati, stopi Vekoslav kar na enkrat med svet. In rés, nikdo ga ni zasmehoval, nikdo dražil ali mu kakor koli nagajal. Kajti njegovi kmetski vrstniki in sovražniki so se bili na vse svetovne strani raztepli in razšli. Ta se je oženil, kakor Branko in Videški Dragan, drugi so prišli v vojake, nekteri pa so si služili kruha daleč od svoje domačije. Veselo je hodil Vekoslav ob delavnikih po svojem posestvu, po logih in gorah, a ob nedeljah se je pa tudi prikazoval v cerkvi pri sv. maši. Tú pa je videl zopet krasni ženski svet, po katerem je že od nekdanjako hrepenel. V spominu so mu bili ostali vsi lepi obrazi nekdanjih njegovih mladostnih prijateljic. In zagledavši med njimi i krasno lice svoje znanke Vide, ne more se dalje vzdržavati, da bi ne govoril z njo. Saj se jej mora osebno zahvaliti za svojo rešitev ter jo ob énem vprašati, ali je prejela njegovo majhno darilo v spomin!

In odslej je skušal ter si prizadeval mladi grajščak, kedar je bilo koli mogoče, da je videl krasno žensko ter govoril z njo. Vida se je sprva Vekoslava kaj prestrašila ter si skoro celó ne upala, govoriti z njim. Ali vidé, da on tudi z drugimi ženami in deklicami občuje, ni se dalje obotavljala, in ponehali so jej tudi prejšnji pomisleki.

„Zakaj bi pa jaz, poštena žena, ne smela govoriti z Vekoslavom, svojim nekdanjim prijateljem in znancem od mladostnih let?“ Tako si je dostikrat mislila Vida ter si skušala ves notranji nemir in hude slutnje v srci zadušiti, ki so jo vselej obhajale, kedar se je koli z mladim grajščakom sešla.

Ljudje niso sicer sprva nikakor ne opazili, da se Vekoslav navlašč lepejši ženi približuje in se jej po svoje starej navadi dobrika. Ali tem bolj pa je vse to videlo bistro okó Vidinega moža, Branka. Kakor preži orel na planini z ostrim svojim očesom na mlado jagnje, ki se brezskrbno loči od svoje matere in ostale črede, da si neopazovano ugasi pekóčo žejo iz bistrega studenca, in on pazi in išče prilike, da bi mu mogel bliskoma zasaditi ostri svoj kljun v nežno kožico ter ga odnesti v neprozorne višave: tako je prežal i Branko na svojega nasprotnika, ki mu je ukradel mir in srečo iz njegovega zakonskega življenja. Opazoval in zasledoval ga je povsod. Gorjé mu, ko bi ga zasačil in videl kje na samem govoriti z njegovo — Vido!

Ali Branko ni zasledil in našel ničesar, kar bi bil mogel svojejši ženi očitavati. Tedaj pa tudi ni nikdar o vsem tem govoril z njo, ali postajal pa je vendar le zopet tih in zamišljen. Neko notranjo bolešt si mu bral z lica in očij, dušni nemir ti je govoril iz vsake njegove besede. Niti po dnevu niti po noči ni našel ubožec mirú. Ako je bil z doma, mislil je, da se shaja tedaj Vekoslav z Vido, da jo prosi ljubezni in se raduje z njo, kakor takrat, ko so igrali otroci še poroko in ženitev med seboj.

A ko je prišel potém domú, pogledal je s krvavimi očmi svojo ženo, in zdelo se mu je, da so resnične njegove temne misli. Tedaj pa so mu strašne, najhujše slutnje in bolečine ruvale in trgale ljubéce srce raz prsij. Obupnim pogledom se je obrnol v stran ter odšel po svojih opravkih, a govoril ni nikdar, kaj ga teži. Po noči pa je natihoma vstal, ko je vse spalo, Vida in Grozdanka, ter se splazil skrivši kakor nočna pošast iz sobe v vežo, iz veže v shrambo, vzel ondi samokres ter šel na plano pod milo nebó. Tú pa je poslušal, ali ne sliši šuma in ponočne hoje od nikoder, nató pa tiho plazéč se hodil okoli svojega domovja, da se prepriča, ali ne vasuje — Vekoslav . . . kje blizu njegove hiše.

Tako grozna je bila pošast ljubosumnosti, ki je razsajala v prsih našega Branka!!

Ali Branko ni nič sumljivega zapazil po nočéh. Saj je Vida le po dnevu, in to večjidel le ob nedeljah govorila z grajščakom. A človek v svojej slepej strasti slika si vse v orjaškej velikosti. Ljubosumno srce si ne dá ničesar dopovedati. Vedno in povsod sumi najhujše stvari ter ne zaupa niti najbolj odkritosrčnemu človeku. In tako je bilo tudi z Brankom. On ni več zaupal v svojo ženo, on ni veroval njenim lastnim besedam, temveč zavračal je njeno ljubezen in udanost do njega, domišljujóč si, da ga le ona navidezno ljubi, a v resnici pa da je udana svojemu nekdanjemu, gosposkemu prijatelju, njegovemu sovražniku!

Vse to je čutil Branko v svojem srci, in to tem bolj, ker je bil vsaj navidez prepričan o resnici svojih, temnih slutenj. Stoprav zdaj si je vedel tolmačiti, zakaj se je njegova Vida tako čudno, dà zá-nj celó nezapopadno obnašala na isti večer, ko je bil zasačil Vekoslava vasujóčega pod njenim oknom. Le srčna ljubezen do mladega grajščaka je mogla vneti v Vidi oni goréči ogenj in pouzročiti ono neizmerno odločnost in jekleno moč, da se je vrgla divje kakor obstreljena zver med Dragana in Vekoslava. — Zakaj pa je rešila grajščaka, zakaj? — Iz ljubezni, dà le iz srčne ljubezni do njega!

Tako si je odgovarjal na temna svoja vprašanja nesrečni Branko. S to mislijo, s tem strašnim čutom v srci hodil je on tiho in skrivnostno kakor koščena smrt po svojih hramih, po svojem posestvu. A tožil ni nikdar o srčnih bolečinah niti svojej materi niti svojej zakonskej družici. Kakor pa doseže vse svoj vrhunec in pride na dan, tako je moral tudi Branko napósled izprazniti svojo prepolno dušo in razodeti svoje boli, ki so ga kakor žareči ogenj pekle v srci.

Približevali so se božični prazniki. Prejšnja leta sta se vozila obá-dva, mož in žena, v bližnje mesto nakupovat za božič raznih daril. Ali létos ni šel njiju nobeden v mesto, temveč Branko je poslal svojo že priletno mater Jero, da nakupi nekaj za božičnico. Ali to je Vido kaj bolelo v srce, vidéč, da se njen mož noče več voziti z njo skupaj v mesto.

Prišel je božični večer. Po starej slovenskej navadi kropila sta nocój mož in žena skupaj po vseh shrambah z blagoslovljenim vinom in vodo. Odkrit je hodil Branko s kropilnico od shrambe v shrambo ter molil, žena pa je tiho in tesnega srca korakala za njim. Tudi ona je molila, a ne za polne shrambe bogatega žita in polne hleve zdrave živine, temveč Vida je molila in prosila za domači, za zakonski mir. Pri tem pa je prelivala svetle solze, in srce se jej je krčilo, kakor da bi jej hotelo same tuge in žalosti počiti. Saj pa tudi ni Branko niti besedice izpregovoril z njo, ko sta hodila nocój, na ta sveti večer, po bogatih shrambah in živinskih hlevih, temveč on je brezčutno kropil, a tudi brezčutno molil in prosil, naj blagoslovi Bog njegovo gospodarstvo, v resnici pa je pri tem le mislil — na tatú svoje sreče in mirú!

Prišedši nazaj v hišo, ne more se Vida več vzdržati. Ona omahne, v solze utopljená, tja po postelji in se razjoče glasno in obupno. Nikdar še jej ni tako živo segalo do srca, da se vede njen mož mrzlo in ledeno proti njej, kakor na nocójšnji večer. Človek čuti navadno ob takih svetih časih svoje notranje bolečine globje nego drugekrati, in kakor ga vsak dušni nemir najprej ob velikih praznikih premaguje, tako je tudi Vida občutila svojo nesrečo najbolj na ta božični večer. . . . Sedaj jej stopi živo pred dušo, kako vesela je v svojih dekliških letih delala jaslice za božje dete; sedaj se spomni, kako srečna je v prejšnjih časih kropila z Brankom po pohištvu ter z njim skupaj molila za blagoslov. — A nocój? Kakšen je ta večer?! Spomini so premagali njeno dušo in srce, ona ne more več zakrivati svoje gorjé, brezupno bmahne tja po postelji in se kakor déte razjoče.

Njen krik pa vzdrami enoletno Grozdanko, in sedaj jame otrok kričati, kakor da bi čutilo in vedelo, kaj njegova uboga mati trpi. Ali mamica ni prišla nocój tešit svojega deteta. Ona ni slišala v svojej obupnosti, da jo kliče njeno edino veselje in tolažba, njena Grozdanka.

In tedaj vzame Branko sam dete v naročje in ga teši, noséč ga po sobi gori in doli. Otrok rés utihne, oče se vsede z detetom k oknu na klop ter mu podaje raznega orodja v nežno ročico, da se igrajóč pomiri z njim. Igraje pa udari Grozdanka po oknu, šipa se zdrobi na drobne kosce, dete pa se vreže na ostrini, da mu jame krvaveti ročica. Neznanski krik in vik zažene zdaj otrok, a Branko, zbavši se, da se je dete nevarno ranilo, pokliče Vido na pomoč.

Ta krik in klic vzdrami stoprav nesrečno ženo. Vsa objokana in blede kakor stena, mršavih las in udrtih globokih očij, prime ona za dete, izmije mu kri iz majhne rane na ročici ter jo obveže. Napósled se Grozdanka vendar uteši in mirno zaspi v materinem mehkem naročji.

Nekaj časa sta nató mož in žena némo sedela v sobi, gledajóča obá prestrašena v objokani obraz svojega deteta. A prva izpregovori Vida, rekóč:

„Glej, Branko, lahko bi se bila nesreča zgodila. Kaj pa, ko bi se bilo dete v sence ranilo, ali ko bi mu bil stekleni drobec štrknol v oko? Slepo bi lahko bilo ali celo mrtvo pri tej priči! — Vidi se pač, da si se odvadil pestovanju. Koliko časa je že, ko nisi otroka niti v naročje vzel niti ga pogledal!“

Izgovorivši pa vzdihne žena globoko, in solze se jej znova vlijejo po lici. Mož pa ni dal odgovora svoji ženi. Nemo je sedel, a tresel se na vsem životu. Borila se je z njim notranja strast. Hotel je izliti ves žolč svoje jeze nad ubogo ženico, ali vendar se je premagoval. Omečile so ga solze njegove žene, omečila ga je mati s svojim detetom v naročji.

Ali ker mož ne govori, nadaljuje Vida:

„Povej mi vendar, Branko, kaj pa imaš na srci, da si tako izpremenjen. Kakšne bolečine te pa tarejo, da si vedno tako malobeseden, tih in zamišljen? Od dne do dne pojema vidno tvoja ljubezen do mene, od dne do dne se mi bolj odteguješ, me preziraš, me ne pogledaš več. Reci, kaj sem pregrešila, govori, zakaj sem zaslužila, da ravnaš tako brezčutno z menoj!“

Globoko v srce so segale možu te besede. Vida se mu je zdaj prvič usmilila. Menda pa vendar ni vse to rés, kar si on v svoji razburjenosti in strasti o njej domišlja! In če bi bilo to vse le gola, prazna sumnja, in ona, njegova Vida . . . rés nedolžna?!

Take misli utešijo njegovo strast, in on postaja mirnejši. Kar z éno besedo bi jej vse povedal, kar na enkrat bi jej vse svoje bolečine razkril, ako bi le s tem izruval iz dna svojega srca ónega črva, ki gloda na njegovih obistih noč in dan. In Branko pristopi k svoji ženi, prime jo za desno roko ter jame govoriti:

„Glej, Vida, enkrat mora na dan, kar me teži. Odkar je prišlo óno krasno darilo za Grozdanko v mojo hišo, nimam več miru. Nepoznat kragulj mi kljuje srce od zore do mraka, od mraka do dne. Mislil sem, da bodo te bolečine nehale. Skušal sem jih zadušiti in zatajevati, ali zastonj. Še hujše me skelijo in pečejo. Neznosno pa mi je vse postajalo, ko se je vrnil — moj nekdanji tekmeč ter začel za tebój hoditi in te pri vsakej priložnosti zalezovati. Kedar koli je s tebój govoril, krvavelo mi je srce. Večkrat sem ti že hotel to zabraniti, ali zopet mi je prišlo na misel, da ni treba poštene žene nikdar svariti ter jo k zvestobi siliti. A priti sem hotel stvari do jedra. Opazoval sem tebe in njega. Skušal sem ga zasačiti na skrivnem s tebój, a tedaj gorje njemu in — tebi!“

Tú umolkne Branko. A oči so mu žareče iskrile, pesti je stiskaval, s celim životom se zravna in udari z nogo ob tla, kakor da bi hotel reči: „Njemu stopim kakor črvu na vrat, a tebe požnem kakor zvito kačo od hiše.“

Vida se je sicer stresla od groze pred strastnim možem, a njena duša in vest bila je mirna. Njeno solzno okó je gledalo Branko zvesto in odkritosrčno v blede obraz. Mirno in samosvestno mu odvrne tedaj žena:

„In si li se že prepričal, Branko, opazujóč me skrivši, da si mi delal krivico s svojim neljubim obnašanjem? Moj globoki ženski čut mi žališ, ako si domišljuješ, da jaz na kaj pregrešnega mislim, če z njim, poštenim človekom, govorim! Zakaj bi ne smela jaz, poštena zakonska žena, govoriti s svojim mladostnim znancem in prijateljem? Ali je to kakšen greh in prelom zakonske zveze?! — Ti se hudo pregrešiš nad menój, svojo ženo in Grozdankino materjo, ako o meni in o mojej ljubezni do tebe tako slabo in nizko sodiš. Gorjé možu, ki ne zaupa več svojej ženi ter misli, da jo mora zalezovati zató, da bi jo pregrehe obvaroval. Že tú na zemlji si tak mož s svojimi strastmi samemu sebi in drugim peklo in neznosno trpljenje nakoplje!“

Kakor prorokujóč govorila je Vida zadnje besede. Svojemu možu pa je gledala med tem nepremično v oči, kakor da bi ga hotela že s samim pogledom prepričati, da jo je krivo sumničil. Po kratkem molku pa nadaljuje Vida z izpremenjenim in proséčim glasom:

„Daj mi, Branko, nazaj svoje zaupanje. Vrne mi ljubezen, katero si mi nekdam daroval. Stori zopet mene in sebe srečnega. Iztrgaj iz srca neopravičeni, prokleti sum, ki podjeda tebi in meni življenje ter naju spravlja ob mir in pokoj. Zaupaj meni, svojej ženi in Grozdankinej materi, zaupaj ženskej zvestobi!“

Izgovorivši pa prime moža za roko, pogleda mu mило in ljubko s solznimi očmi v obraz ter ga iskreno poljubi. In Branko je bil premagan, on je bil ukročen. Mirno, a odločno odgovori nató svojej tovaršici:

„Dà, hočem ti zaupati, Vida; izruvati hočem iz svojega srca ves sum in strast, ki je do sedaj odločevala vse moje mišljenje in dejanje. Pozabiti hočem na vse, kar sem pretrpel, odkar tebe in — njega poznam!“

A zató zahtevam, da ti ne pogledaš in ne govoriš nikdar več z mladim grajščakom. Tú na mestu mi moraš priseči, da bodeš držala to svojo obljubo, dokler živim. Zakaj sicer se bojim, da bi se utegnil v znova vzkipelej strasti spozabiti, in bi me ti storila — morilca na njem!“

Zvesta žena priseže nató svojemu možu, kar je zahteval, in pristavi:

„Bog daj, da bi prinesla moja prisega ljubi mir in srečo v našo hišo! — Ako bi mogla otroka samega pustiti, šla bi rada nocój k polnočnicam, da si izprosim mir in blagoslov za najin zakon v tistej cerkvi in pri tistem oltarji, kjer so naju na veke združili. Ali glej, Branko, idi ti z materjo k polnočnicam, ker jaz od deteta ne morem. Saj lahko sama varujem dom in otroka. Pot je sicer nocój temna, ali posli bodo

že dobro svetili, da vidita lažje hoditi. Tudi tir je že tako uglajena, da ni treba po visokem snegu gaziti.“

Možu je bil ta predlog jako po volji. In ko je že uro pozneje začelo zvoniti navdij, odpravijo se Branko, stara mati Jera in posli k polnočnicam.

„Pa lahko hodita, Branko in mati,“ govori Vida na pragu stojéča odhajajočemu možu in materi. „Ne pozabita moliti tudi zá-me eden ali dva očenaša. Je-li, Branko, da bodeš molil prav iskreno in pobožno za najino srečo in mir božji? Lahko hodi in misli ná-me, Branko. Lahko noč in srečen pot!“

Izgovorivši pa objame žena svojega moža in ga v slovo prav goreče poljubi. Dolgo je še zrla Vida za svojim Brankom. Stoprav ko se skrije luč, ki jim je svetila v cerkev, stopi žena v hišo ter zaklene vežna vrata za sebój. Nató pa razpostavi vse lepo po sobi in popravi pri jaslicah, kar še ni bilo v redu.

Skrivnostna tihota nastane potém v izbi. Le ura na zidu je motila to mrtvo tišino. Sedaj pa poklekne Vida k svojej ljubej Grozdanki, ki je spala kakor angelček v zibelki. Nežno je dihalo dete. Božji mir se je razlival nad njim, in angeljska nedolžnost mu je odsevala z lica.

Nekaj časa pogleduje srečna mati z vidnim dopadenjem svoje dete in ga napósled iskreno poljubi. Nató vstane in govori sama sebój:

„Ne vém, kaj mi je. Zdi se mi, da sem srečna, najbolj srečna ženska na svetu. Hvala Bogu, da se je povrnil zopet zakonski mir v moje in Brankovo srce. — Ali ne vém, kaj je to! Nekaj me teži v prsih. Zdi se mi, kakor da bi mi sapo zapiralo. Ali je to strah, ali ka-li? Bog si ga sam vé, kaj je to! Saj sem že bila večkrat sama domá, ali nikdar me še ni taka groza obhajala, kakor nocój. In vendar je sveti božični večer, ko se je rodil naš odrešenik, ki je prinesel mir ljudém na zemlji!“

Ali Vida ni našla mirú. Neka notranja tesnoba jej je krčila in stiskavala srce. A da si prežene ta neljubi čut in razvedri temne misli, jame, prisedši k mizi, kjer je célo noč luč gorela, čitati iz svetega evangelja.

Zamakneno je brala Vida iz te priljubljene knjige, ki daje dušnim bolnikom mir in pokoj. Nikdo je ni motil nocój. Dete je mirno spavalo, in tedaj se je mogla globoko zamisliti v zlate besede sv. pisma. In rés, njeno srce je postajalo zopet veselo in mirno. Vsa prejšnja, nezapopadna groza je izginola iz njene duše. Kako pa tudi ne? Saj je ponovila nocój trdno zvezo zakonske ljubezni med Brankom in sebój. Prišli bodo zopet veseli časi, in ona bode kakor prej srečno živela s svojim Brankom in svojo milo Grozdanko!

V take misli se je Vida čitaje večkrat utapljala. A kar na enkrat potrka nekdo na hišna vrata. Vida se zgane in pogleda vsa prestrašena na uro. Bilo je ravno dvanajst. „Kdo bi bil neki zvonaj pri vratih?“ — Še enkrat potrka. — Vido pa popade strašna slutnja in strah, in mrzla zona obleti njen život. „Kdo je le neki?“ misli si žena prestrašena. — Sedaj pa še v tretje potrka, a močnejše in bolj hitro, kakor poprej.

Vida vstane, odgrne zaveso ob oknu ter vpraša: „Kdo je?“

Zvonaj pa se prikaže v črn plašč zavita moška podoba, in ta zakliče hlastno in kakor brez sape:

„Vida, jaz sem. Ne boj se. Odpri mi, pa hitro, sicer me ta strašna zverinska pošast še dojde in raztrga! Tám-le me že zasleduje. Odpri, odpri!!“

Vida se ne obotavlja, menéč, da je nevarnost velika, ter odklene vežne duri, a v hišo stopi mladi grajščak Vekoslav.

(Dalje pride.)

Národne pripovedke.

Priobčujo *Mat. Valjavec*.

4. Muž židova naplatil.*

(Varaždin.)

Jem put je bil jen muž pak neje niš kak dve telice imel. On je moral štibru platiti a neje imel s kem. Zato je išel prodat jenu telicu i nju je prodal za pet forinti. Gda je dimo išel, dojde k jeni kaluži a tam su bile žabe pak su navek kričale: šest šest. Muž poslušá pak veli: em sem ju za pet prodal a ne za šest. Za jen čas počmur pak žabe kričati: šest šest. Muž srdit veli: kaj sem vam ne rekel, da sem za pet prodal, pak kaj mi se norca delate? Žabe pak počmu kričati: šest šest. O vi vražje pečenke! kaj sem vam ne rekel, da sem za pet prodal? Onda zeme surinu doli pak počme brojiti, gda je zbrojil, veli: no vište da su samo pet, pak im hiti vu vodu peneze veleč: kad mi ne verujete pak si brojite same, ali mi mahom povrnite peneze. Ali žabe su bile tiho pak su mu ne dale peneze. Vezda gda je vre dugo stal a žabe mu nesu štele peneze povrnuti, odide dimo. Žena ga mahom pita, gde su mu penezi. On pove, da je mimo kaluže išel pak kak su mu se nekakvi zeleni ludi norca delali, a on im je dal peneze brojiti, pak su mu ne šteli več povrnuti. Vezda veli ženi: znaš kaj? ja bum vezda zaklal ovu

* Conf. Grimm: Der gute Handel.

Sam spomlad si novo daj!

Videl sem v svetlobnej nôči
Spomlad nóvo vrh grobów,
Videl sred tihôte splôšne
Stó in stó cvetów!

Zgôraj klili so brez glasa,
Spôdaj pa je bila smrt;
Spôdaj v srcih davno, davno
Cvet je bil zatrt! . . .

Ní bilà to spómrad nova
Ní to bil spomládni cvet —
Zima le je bila stroga
Cvet pa bil je — led!

In če led samó bil cvet je
In če grôbje le srcá,
Nič ne dé! Grobów in leda
Svet naš ne pozná! . . .

Smrt nosèč v končánem srci
Sam spomlad si novo daj
Ali pa brez glasa trpi
Zdaj in — vekomáj! . . .

A. Funtek.

Žrtva ljubosumnosti.

Novela. Spisal *dr. Stojan.*

III.

Ko zagleda Vida Vekoslava v pravej telesnej velikosti pred sebj, prestraši se, in groza obleti njen život. Le toliko si je še v svesti, da takoj za sebj vežna vrata zaklene, češ da se ponočne divje zverine iznebi. Vekoslav pa jame, stopivši v sobo, skrivnostno pripovedovati:

„Glej, Vida, danes sem bil v trgu. Tam sem se z nekterimi znanci sešel ter se zamudil dolgo, predolgo. Igrali smo; a ker sem precej veliko izgubil, nisem mogel nehati. Vedno sem mislil, da dobim svoj imetek nazaj, a zastonj. Pozno je že bilo v noči, ko se razidemo. Jaz sem se domú hotel peljati, ali nisem imel svojega voza sebj; krčmarjevih konj pa tudi ni bilo domá, ker so se bili gospodinja in otroci že odpeljali k polnočnicam. Moral sem se torej napotiti peš proti domu. Meni je sicer vse eno, peš ali jež, ali nocój me je splačalo. Ko pridem namreč do Svinšekovih gozdov, skozi ktere cesta drži, zapazim ob šumi nekaj črnega v snegu kučati. Bilo je kakor tele veliko. Jaz pospešim korake, a na enkrat se zažene ta zlodej za menój. Jaz v dir in tek, pošast pa za petami. In bila bi me skoro pobrala, kar se spomnim, da moram kre-

noti s ceste na stran. Nató priletim do potoka. Ta je k sreči zmrznen, in hajdi prek njega. Ali pod menój poka led, leva noga se mi udere, a vendar sem se še siloma srečno izkobacal iz vode. Zver pa sevéda za menój, ali potok jo je zadržaval. Prek skočiti ni mogla, ker je preširok, led je pa tudi menda dobro držal ni. Jaz že mislim, da sem jej ušel, ali za nekaj minut mi je ta strah zopet za petami.

A kako jej zdaj uiti? — Počakati jo ter va-njo ustreliti s tem le samokresom, to bi bilo prenevarno, ako bi je ne zadel. In v temi bi se mi bilo lahko kaj takega pripetilo! Edina moja rešitev je bila torej le, da jej v naglici uidem na kakšen hlev ali v hišo. Tvoj dom pa mi je bil v nesreči najbližji, in sèmkaj skušal sem se rešiti. In hvala ti, Vida, da si mi tako hitro odprla duri, kajti sicer bi že bilo po meni!“

Izgovorivši pa pogleda bledega lica in potnega čela skozi okno v temino, da bi videl nočno pošast. Ali nje ni bilo sevéda nikjer opaziti, in tudi Vida ni mogla videti ničesa. Le burja je tulila in delala noč — grozno in pošastno!

„Morda je bil kak pes, ki te je sledil po noči, a tebi se je dozdevalo, da je volk ali celó medved,“ opomni Vida z zamolklím glasom. Jedva more govoriti, tako je trepetala na célem životu. A ne da bi bila nezgoda Vekoslavova prestrašila ženo, temveč ona se je tresla same bojazni, pomislivši, kaj bi bilo sedaj, ko bi prišel Branko ter našel mladega grajščaka tú o polnoči.

Vekoslav opazi Vidin strah in nemir ter reče:

„To je bil najmanj gotovo volk ali medved, verjami mi. Nikdar v svojem življenji me še ni bilo tako strah kakor nocój. Še celó ti sama trepečeč pred to pošastjo, a še videla je nisi. Ne boj se, da bi zverina še vrata strla ter prišla v hišo. Če gre kdo z menój, hočem takoj pogledati, kje je. Trije ali siloma tudi dva bi jo že lahko zgrabila in ubila. . . . Ali je Branko domá?“

„Ni ga domá, in tudi posli so šli vsi z materjo vred k polnočnicam,“ odgovori zmočeno Vida na grajščakovo vprašanje. „Zatorej te prosim, Vekoslav, zapusti mojo hišo in hodi domú; ali če tega ne, pa vsaj tja na skedenj ali v hlev, dokler se ne stori dan. Kaj bi si mislil in rekel Branko in ljudje, ko bi naju našli sama obtorej v hiši?!“

„Kaj si more misliti in reči Branko? Ali naj zapustim v temnej noči hišo svoje nekdanje mladostne prijateljice ter se podam v vidno nesrečo! . . . Nocój ne morem domú, predno ne pridejo Branko in posli iz crkve ter me spremijo v grad. Ali bi ti bilo tako ljubo, da me raztrga divja zver? Ali si že celó pozabila na svojega nekdanjega Vekoslava? Poglej mi, Vida, zopet enkrat v obraz in v oči, a milo in srčno. Tudi se malo nasmehni in bodi prijazna kakor nekdam z menój!“

Govoreč pa prime Vekoslav Vido za roki ter jej pogleda pomenljivo in iskreno v oči. A ona se mu iztrga iz rok ter stopi k otroku, da bi videla, ali še mirno spi. Grajščak pa si vé v vsakej nepriliki pomagati ter pristavi:

„Vida, pokaži mi vendar enkrat svojega otročka. Rad bi videl, ali je tudi Grozdanka tako lepa kakor njena mati.“

Pri teh besedah pristopi i on k zibelki ter ogleduje otroka, šepetaje: „O da bi bil jaz sedaj tako srečen ter imel lepo dete in krasno družico v svojej grajščini domá! Dal bi vse posestvo za tak dar in srečo. Domišljeval sem ni nekda, da bodem i jaz srečen v svojej ljubezni, a zastonj. Vse me je varalo, in sedaj me še oni od svoje strehe tirajo, ktere sem nekda tako iskreno“

„Ne govori o tem, Vekoslav!“ preseka mu resno Vida besedo. „Meniva se o čem drugem.“

„Dà boljše je, da napeljeva svojo govorico na druge, bolj vsakdanje stvari. S tem se vsaj meni velike in nove bolečine tú-le v prsih prihranijo!“

Izgovorivši pa stopi od zibelke, potegne iz vrhnje suknje, ki jo je bil odložil na klop, steklenico rudečega vina ter prisede za mizo.

„Glej, Vida, to le sem si vzel sebój iz trga. Žlahtnega vinca sem dobil včeraj z Laškega in si ga postavil v klet pri svojem prijatelji. Cesta je zdaj preslaba, da bi ga spravljal na dom. Zatorej sem si ga vzel steklenico sebój za jutre, ko imamo velik praznik. Ali sedaj ga nočem dalje nositi. Hoja in beg sta me hudo spotila in žeja me.“

Nató odmaši steklenico ter naliije dva kozarca, rekóč:

„Na Vida, zdaj pa sedi tú-le sèm za mizo in poskusi laško vince. To ti je kapljica, da je ne dobiš v našem cesarstvu take. In potém se zmeniva kaj pametnega. Jaz ti hočem povedati, kako sem živel daleč tam na Laškem, a ti mi razjasnuj in opisuj srečo zakonskega življenja. Tako nama bode čas hitro pretekel, dokler ne pride Branko domú.“

Vida prisede nič hudega slutéč h grajščaku in poskusi vince. Bilo je izvrstno. Takega še ni ona nikdar pila, a tedaj pa tudi ne poznala njegove skrivnostne moči. Na njiju obojih zdravje in na srečno nocójšnjo rešitev Vekoslavovo — izpraznita obádvá polni kupici. Predno pa preteče par minut, čuti že Vida v sebi neko blaženo slast, nezapopadno veselje in radost. Nova moč prešine njene živce, vinski duhovi jej prevzamejo čute ter se polasté glave in srca.

To čudno vino je razvezalo Vidi jezik in mahoma pregnalo vse hude slutnje iz njene duše. Radostno se pomenkuje sedaj s svojim prijateljem, grajščinskim posestnikom. Navdušeno govori o mladostnih svojih letih, kako sta prijetno in ljubko igrala med sebój, kako se rada imela, dà včasih se še celó v svojem nedolžnem veselji kakor brat in sestra —

objela in poljubila. A to je bilo sevéda, pristavila je vselej Vida svojim besedam, le v otročjih letih, ko še človek ne vé razločevati, kaj je mož, kaj žena!

Čim dalje, tem bolj pa so kazali vinski duhovi svojo moč v slabotnem ženskem telesu. Vida se je utopila v nekdanji zlati svoj čas, ko so jo najlepšo krasotico vsi častili, vsi se jej prilizovali in dobrikali. Pozabila je, sedéča kakor nekdej zraven Vekoslava, da je sedaj žena in mati, da jo vežejo druge, in to svete dolžnosti na moža in otroka.

Tako se čuti Vida omamljena zopet srečno, ko jej jame Vekoslav znova obljubovati svojo ljubezen in prisegati jej neskončno udanost. Se enkrat napijeta nekdanjemu svojemu prijateljstvu ter izpraznita čaši, napolnjeni vinskega strupa. Tedaj pa Vida kar v lice zažari, in vinski duh prevzame njeno dušo. Žena se čuti kakor dekle, kteremu se klanja bogati grajščak obljubujóč mu večno zvestobo.

In to zaželeno, zlodjevo priložnost porabi Vekoslav, prime Vido okoli pasú ter jo nagne toliko k sebi, da se je zdaj pa zdaj dotikal njenega žarečega lica. — — —

Zvunaj pa je tulila burja okoli hišnih oglov, in strašna tema je zakrivala nebeški obok. V sivo meglo je bila zavita zemlja in nebó. In v tej strašnej noči divjá kakor blazen in obupen črez strm in grm mož mršavih las in prepadlega lica. S ceste krene proti Cvetkovej hiši ter leti na vso sapo, kakor da bi ga gonile strašne nočne pošasti.

Branko ni bil nocój pri celej božjej službi. Prišedšemu v cerkev, jelo se mu je dozdevati, kakor da bi bil gredé k polnočnicam videl ob cesti pri Pontonijevej grajščini nekoga stati. In rés on se ni motil. Bil je Vekoslav, ki je v črn plašč zagrnjen opazoval skrivši, ali ne gredó Cvetkovi z Brankom vred v cerkev k polnočnicam. In ta nočna prikazen ni izginola Branku iz mislij in glave. Strašna slutnja in sum se poloti znova njegove duše. On misli, da je bila óna podoba slična — Vekoslavu. Branko se ne more premagovati. Še predno se dokonča polovica službe božje, splazi se na tihem iz crkve, in poté hajdi skokoma proti domu.

„Ona sama, Vida sama ga je povabila k sebi nocój,“ govori Branko sam sebój dirjajóč na vso sapo proti svojemu domu. „Zakaj mi je pa prigovarjala, naj grem z materjo k polnočnicam? To je le storila, da bi neopazovana uživala z njim svoje veselje! — Ni jej bil torej zastonj poslal oni lepi dar iz tuje dežele v spomin in plačilo. In ona mi je navlašč zakrivala njegovo ime, vrezano v zibelko, da me tem lažje prevari in ogoljufa!“

Ta strašna misel mu še bolj pospeši korake. Napósled napne vse svoje moči, da bi ne izgrešil zločinca. Prek polja krene po globokem snegu. Ali ta ga ni zadržaval. Kakor skoči lahnih korakov štirinogata

živalica preko majhnih potokov in cestnih rovov, tako je nosila notranja slutnja in bol nesrečnega Branka. On ni čutil, da se mu noge udirajo v snegu, on ni slišal tuliti burje v nočnej temini, le v svojih prsih je občutil, kako mu polje srce, kako razgraja v njegovej duši strast in pohlep po maščevanju. In kakor da bi imel sovražnika pred seboj, vzame veliki svoj žepni nož v desnico ter poskuša, kako ga bode vihtéč zločincu zagnal globoko v prsi.

„Ali tega ne! Svojega noža ne oskrunim s krvjo takega zlobneža. Temveč on naj pogine, zadet iz žrela lastnega svojega samokresa. Nisem mu ga bil zastonj vzel in ga tako dolgo shranjeval, misli si Branko. Imam ga še skritega tam v shrambi nad hlevom, in to baš za njega prokletca.“

V malih trenutkih že prisopiha ves poten na čelu in životu blizu svoje hiše. Od daleč vidi okna mrklo razsvetljena. Tiho se priplazi do ogla. Ne upa si dihati, da bi se ne izdal. Potém pa spleže kakor nočni tat potuhnen od ogla do okna in ondi se spne po konci, da bi videl v sobo. A zastonj, zastor je zakrival njegov pogled. Ali čul pa je vendar nerazumljivo šepetanje.

„On je v sobi, on je pod mojo streho,“ misli si Branko. „Smrt je njegovo plačilo!“

In kakor podlasica skoči na enkrat tja, kjer je bila Grozdanka nocój ubila šipo na oknu. Tú odgrne zastor, in glej strašno prikazen: Vekoslav je sedel pri mizi zraven njegove Vide, držeč jo okoli pasú.

Ta pogled pa omami možu dušo in pamet. Kakor brezvesten zdirja v shrambo nad hlev in tú zgrabi hlastno nabiti samokres. Hipoma mu prevzame srce morilna radost, in on pritisne veselo smrtonosno orožje na svoje prsi. Kakor da bi se mu že hotel poprej zahvaliti, zató da mu maščuje in ugonobi zločinca, tako krčevito in trdno drži ljuti mož morilno orodje na prsih. In trenutkoma je že Branko zopet pri oknu. Divje pogleda v sobo, in glej, ravno sedaj potegne grajščak Vido ná-se ter jo hoče — poljubiti, a Branko nameri ná-nj, in — sproži. Pokudari strašno od stene v steno, v istem hipu pa se zvrneta obádba, Vida in Vekoslav, raz stola na tla, otrok jame kričati, strel pa se razlega daleč tja po nočnej temini, da odmeva zamolklo bobnéč log in gaj.

Zopet zatuli huda burja okoli oglov Cvetkove hiše, ali Branko je ni občutil. Divje se zagrohota v črnej temi, škodoželjen in zadovoljen sam, seboj, rekóč:

„Zdaj imaš svoje plačilo, nesrečnež!“

Izgovorivši pa krene proti hlevu šepetajóč samemu sebi: „Dolgo sem ga zalezoval, ali enkrat sem ga vendar zasačil prokletca. . . . A

„Videl sem ga dobro, izvrstno. Ha ha ha!! Kar zvrnol se je. . . . Težko, da bi ga kakor nekdanj zopet otela smrti — njegova . . . Vida!“

Tako je govoril sam seboj nesrečni mož v svojej blodnji, a potem je kakor brezumen taval naprej proti temnemu gozdu. — — —

Bilo je ravno ob dveh po polnoči, ko dojde Cvetkova mati Jera od polnočnic domú. Vse je bilo tiho kakor v grobu, ko se približa hiši. Okna so bila le mrklo razsvetljena in vrata trdo zaklenena. Nekaj časa trka mati na duri, ali nikdo se ne oglasi. Nató pa stopi k oknu in zakliče:

„Branko, ali še nisi domá? Odpri, Branko, odpri!“

Čakajoč pa, da jej pride kdo odpirat, govori sama seboj: „Zakaj me le ni počakal, da bi bila skupaj iz cerkve hodila? Kam se mu je le tako mudilo nočoj?“

Ali nikdo ne pride odpirat, in tedaj premišljuje Jera, kako lepo je bilo nočoj pri polnočnicah. Zadnjikrat je ona bila na sveti večer v cerkvi tisto leto, ko so pokopali njenega moža. Bog mu daj sveti raj in duši izveličanje! Tudi takrat so lépo in mило peli zvonovi kakor nočoj, tudi takrat je bilo vse tako sveto in veličastno kakor ta večer. Ali nekaj se je zdelo starej mamič vendar le čudno. Ko je bila zadnjič pri polnočnicah, videla je — tako si je vsaj ona sedaj domišljevala, — gredé ob ednajstih mimo pokopališča, da so nesli mrtvaško rakev na grobje. In rés to je nekaj pomenilo; saj je isto leto umrl njen mož Cvetko! A nočoj je tudi videla ravno tisto prikazen kakor tedaj. Kaj naj pomeni to?!

Tako žalostni spomini so jej rojili po glavi, ko pričakuje v mrazu in temi, da se jej vrata odpró. Ali ko Jera dolgo nikogar ne pričaka, potrka prav silno na okno in sedaj pokliče Vido, menéč, da se bode vsaj ona vzbudila ter jej prišla odpirat.

Napósled se odтвори okno, in neznana roka jej podá ključ od hišnih vrat. V temoti ni sevéda mati Jera razločila tujčeve roke in nič hudega slutéč odklene duri ter stopi v sobo. A tú se jej odgrne strašen prizor: Na postelji leži Vida — mrtva in vsa okrvavljena, zraven nje kleči grajščak Vekoslav, na tleh pa je videti mlaka strte človeške krvi!

„Za božjo voljo, kaj pa je?“ vzklikne mati Jera vsa prestrašena in pade brezzavestna tja po postelji. Tú pa se oklene svoje snehe in jo drami in drami, menéč, da jo mora vzdramiti. Ali vse zastonj. Vida je bila mrtva, njen život mrzel kot led. Prebito je imela glavo pri sencih, tú je bila izletela iz njenega telesa — življenja moč.

Mati je klicala svojo Vido, dregala jo, ali ona se ne gane več. Poljubovala jo je tašča, ali sneha ne čuti sape njene goreče ljubezni. Vse je bilo mrzlo in ledeno. In to spoznavši, zgrudi se na prsi

mrtvej ženi, in tú joče in pretaka krvave solze, kakor da bi jej bilo srce počilo.

Zraven Vide pa še vedno kleči Vekoslav. Kakor smrt gledal je bled iz votlih očij na nesrečno žrtev moške ljubosumnosti. Vso težo svoje pregrehe občutil je sedaj grajščak v svojej duši. Spoznal je, da je prav za prav le on sam morilec tega lepega, mladega življenja. Najlepši ženski cvet leži pred njim poteptan in uničen. In kdo ga je zatrl, kdo pohodil? — On sam je storil to, moral si je Vekoslav odgovoriti, in tudi njegova vest mu je narekovala isti odgovor!

Dobro je vedel naš nesrečnež ali vsaj čutil v svojem srci, da je le Branko ustrelil ná-nj skozi okno. Kdo drug pa bi naj bil storil to?!

Ta njegova slutnja pa je postala celó resnična zá-nj in istinita, ko je prišla Brankova mati sama brez svojega sina domú. In kdo je kriv tega strašnega umora? — On sam, odgovarjala mu je neprestano vest v srci, če jo je tudi hotel celoma zadušiti. Ali pregreha je bila prevelika, on se je čutil pobitega, lastna vest ga je premagala, nje glas ga je bil potrl. Brezčutno, mirno in tiho kakor na mestu zasačen zločinec in ubijalec, klečal je on pred mrtvo Vido. Le zdaj pa zdaj je privzdignol oči ter némo pogledal v mrtvo ženo pred seboj. A ta pogled ga pretrese do dna njegove duše, groza ga obide po celém životu. In tedaj potegne nevedé roko po čelu, vzdihne globoko ter se zopet utopi v svoje grozne misli, ki so mu objedale srce in obisti. In zdaj se mu zdi, kakor da bi ga preganjala ista nočna pošast, o ktorej je prej toliko Vidi pripovedoval. Ali groza in strah! Sedanja pošast je hujša od prve, katero je bil v lažéh naslikal poštenej ženi. Sedanje njegove pošasti ne zadržujó niti sneg niti led niti potoki, to pošast nosi sam v lastnem svojem srci, ta pošast je — njegova lastna vest. Ta ga zdaj goni in žene, a on jej ne more ubežati več!

Črez dolgo časa se zavé mati Jera. Na lici se jej zrcali vsa bolečina njene duše. Nemo vstane od svoje Vide in poklekne tja pod razpelo, ki je kinčalo v kotu božje jaslice. Goreče moli mati za dušo umrle svoje snehe in tudi za nesrečnega — Branka. Saj je nehoté slutila v svojem srci, da je ta zločin storil — njen sin Branko! Odmolivši gorečo molitev, pa vpraša nesrečna mati grajščaka:

„Moj Bog, kaj pa je vas prineslo sèm? Ali ste vi nesrečno ženo usmrtili? Bog se vas usmili. Govorite!“

„Dà, Bog se nas usmili. Jaz sem kriv smrti vaše snehe. Sam nisem sicer položil morilne roke na to ženo niti jej zagnal smrtonosne kroglice skozi glavo. Ali smrt, ki je bila namenjena meni, dohitela je njeno nedolžno bitje. Krogla, ki je imela prebiti mojo glavo, zadela je v njen život ter izgnala dušo iz njega.“

Vekoslav umolkne pri teh besedah in se ozre ves pobit in uničen na Brankovo mater. Dolgo časa molčita obádvá. Napósled nadaljuje grajščak:

„Mirno sva sedela Vida in jaz tú-le pri mizi, pogovarjajóča se med sebój. A na enkrat počí strel pri oknu, Vida in jaz se pa zvrneva pri tej priči samega strahú raz stola na tla. Jaz se hitro zopet zavém, skočim na noge, nató hitim k vratom, da bi pogledal, kdo je zvunaj, ali ne morem odpreti. Potém poslušam pri oknu, a ne slišim ničesa. Obrnovši se po sobi, pa zagledam, da še leži Vida na tleh. Hitro stopim k njej, a ona je zamolklo stokala, in kri jej je lila pri sencih iz glave in ust. Nató jo vzdignem na svoje krilo, ali ona povesi glavo in — zatisne oči. Zdaj še le vidim, da je nevarnost velika. Strašna groza me tedaj prevzame, in jaz si ne vém pomagati. V temno noč jamem klicati na pomoč, a vse je bilo zastonj, žive duše ni od nikoder. Vse je tiho kakor v grobu, le ubogo dete kriči in stoka, kakor da bi vedelo, da se njegova nesrečna mati bori s smrtjo.

Vida se ni več zavedela. Le nekaj besed je mrmrala v zadnjih svojih vzdihljeh, a nató na veke mirno zaspala v mojih rokah!“ — —

Drugi dan na sveti božični praznik pa so milo peli zvonovi mrliču v slovo. Daleč tja po hribih in dolinah so se razlegali otožni glasovi in oznanjali žalostno novico svojim župljanom. To ni bil oni veseli dan božični, ko se raduje naš kmet in obhaja vesel visoki praznik Kristovega rojstva, temveč to je bil dan žalosti in tuge za célo župnijo. Saj je bila Cvetkova Vida povsod priljubljena. Po célej okolici in fari je slovela za lepo, pridno in pošteno ženo. Od vseh krajev so hodili to-rej ljudje mrliča kropit in so iskreno molili za ubogo dušo. A kdor je koli mrtvej ženi pogledal v lice, razjokal se je kakor dete, kajti pred sebój je videl dobrohotno mu prijateljico — umorjeno!!

Potrtega in plahega srca je vsakteri zapuščal Cvetkovo hišo. Sedaj je imel zopet novo prepričanje, da je človeško življenje kakor rosna kaplja na veji: Nenadno pride vihar, strese drevo, veja se zmaje in rosna kaplja pade na tla in — prestane. Tako je naše življenje. Še včeraj, dà še sinoči bila je Vida zdrava in vesela, in danes že leži mrtva na odru!

Take misli so obhajale vso sosedščino. Sosedje in župljani pa niso hodili samo mrliča kropit, temveč oni so tudi tolažili staro mater Jero in jej pomagali v sili. Naš kmet čuti nesrečo svojega soseda globoko v srcu, in rad mu priskoči, ako le mogoče. Po céle noči so prebudeli in molili možje in žene pri mrliču na Cvetkovem domu. Hitro so se bili zbrali Brankovi prijatelji ter sami vse oskrbeli, kar je bilo potreba za dostojen pogreb. Tudi Videški Dragan je bil prišel, in ta je prevzel ves

posel domačega gospodarstva. Opravljal je vsa pota, ki so bila sedaj na vrsti. Bil je pri gosposki in pri gospodu župniku, a iskal je tudi svojega nesrečnega prijatelja Branka. (Dalje pride.)

O t o k.

Tam sredi morjá, tam sredi morjá,
 Otók tam poznam jaz prekrasen;
 Cvetlice najzlačše so tamkaj domá,
 Najslajših ptic spev miloglasen.
 Kot bratje in sestre ljudje tam živé
 Veselje in žalost med sabo delé:
 Zemeljski je raj
 Prekrasni ta kraj!

A burno valovje, valovje temno
 Krog njega buči silovito,
 Tu treska in buta s peklenško močjó
 Ob otok divjaje srdito. —
 Vtopilo bi rado prekrasni otók
 V neskončnega morja prepad mi globok.

Pa skale so sive in trdne mu v bran,
 Kot solnce na nebu stojijo,
 Valovi vsi treskajo ljuti zaman,
 Na njih se pené razprašijo. —
 Naj sile vse svoje nadrasti morje,
 Teh skal le ne bodo mi zmajale vse.

In moja ljubezen za otok krasan
 Je vedno in bo mi plamtela;
 Za-nj vmreti junaško sem vedno voljan,
 Dok luč bo življenja brlela.
 A kedar valovje krog njega divja,
 Vzdiguje molitev se mi iz srca:
 Oj miljeni Bog,
 Varuj ta otok! —

T. Goričlán.

Žrtva ljubosumnosti.

Novela. Spisal dr. Stojan.

(Dalje.)

Pozno v noči je že bilo na večer dne sv. Štefana. Mati Jera in bližnji sosedje so že težko pričakovali Dragana domú. Celi dan ga ni bilo od nikoder.

„Moj Bog, Draganu se je gotovo kaj pripetilo,“ izpregovori globoko vzdihnóvši mati Jera, „da se tako dolgo ne vrne. Nesreča ni nikdar sama. Ali je Branka našel ali ne? . . . Morda tudi on leži kje mrtev, ali sneg ga zakriva, da mu ne pridemo na sled. Tako sem izgubila dva otroka na enkrat, in zdaj sem sama, čisto sama na svetu. Le edina Grozdanka mi je še ostala, ali tudi njo menda v kratkem izgubim. Čeli dan prevpije dete in prejoče. Ako pa malo zadremlje, strese se dostikrat na celem životu; kar kvišku odskoči in nató jo začjenja lomiti božjast. Tedaj pa ne občuti nič, v lice prihaja črna, in ves život je trd. Tukaj se pač očito vidi, kako deluje strah na otroke. Bog jo reši muke in trpljenja!“

Izgovorivši pa se babica zopet razjoče. Debele solze jej kapljajo na krilo, z rokama pa se poprime krčevito za prsi, kakor da bi si hotela iztrgati srce iz njih.

„Idi spat, Jera,“ prigovarja jej sivolas mož, njen sosed Matevž. Dve noči že nisi zatisnola očesa. Še tebe se bode lotila bolezen, če bodeš tako neizmerno in neprestano žalovala. Potolaži se, Jera. Bog nas pač večkrat obišče, da ne pozabimo čisto ná-nj. Nesreča je le božje svarilo. Svet se že itak dandanes malo briga za Boga, in če bi nam še on včasih kake nesreče ali nagle in nepričakovane smrti ne poslal, začeli bi še celó misliti, da ga rés ni več v nebesih. Vse je v božjih rokah, Jera!

Molimo še eden očenaš in češčeno Marijo za vse verne duše v vseh!“

In molili so za njim vsi zbrani sosedje gospodovo molitev. Tedaj pa so za nekaj trenutkov razgnali nesrečnej Jeri in sebi žalostne misli. Saj našemu kmetu le molitev pripomaga, da ne občuti tako globoko svoje nesreče!

Niso pa še bili odmolili, ko potrka nekdo na vrata, in ko se duri odpró, stopi Videški Dragan v sobo.

„Ali prideš sam, Dragan?“ vpraša ga prva mati Jera. „Ali nisi našel Branka, ali ne véš, kje je? Govori!“

„Vse je zastonj. Nikjer mu ni ne sledú ne tirú. Bog vé, kam je izginol. Ali ne bojte se, mati, zá-nj. On pride gotovo na dan, saj je nedolžen. On pač brez dvombe nič ne vé o Vidinej nesrečnej smrti. Kajti morilec ni on, ne, Branko ni umoril svoje žene Vide, ne, tega ni storil moj prijatelj!“

„Kdo pa, Dragan, kdo pa je morilec naše Vide?“

„Mladi — grajščak — Pontoni sam!“ odvrne skrivnostno sosed, pomenljivo naglašujóč vsako besedo.

Vsi so se čudno pogledali, in srce se je lajšalo vsakemu, možu in ženi.

„Vidiš, Jera,“ pristavi stari Matevž, „kaj sem ti pravil. Branko ni storil tega, on ne more učiniti kaj takega. Blizu osemdeset let že imam na svojih ramah, ali vedite možje, nikdar še nisem slišal, da bi bil umoril kmet, pošten in imovit kmet svojo zakonsko družico. Bodi si pa tudi naš kmet ubog in naj hodi včasih raztrgan po svetu, ali morilec in ubijalec — to ni naš kmet, vedite možje!“

„Tudi mene je to najbolj peklo,“ pritrdi starcu Dragan, „da bi bil Branko, moj prijatelj od mladih let, ustrelil svojo ženo. Pobila in strla me je že bila edina ta misel. Ali verjeti nisem hotel niti mogel ljudskeje govorici. Saj vém, da je bil Branko pri polnočnicah. Jaz sem ga sam videl v cerkvi. Le proti koncu sv. opravila sem ga izgrešil. Ni ga bilo od tedaj nikjer in tudi drugih ga ni nikdo več videl. Gotovo ga je bila prevzela slabost, in on je moral zapustiti cerkev. Nató pa je menda šel sam v noči k zdravniku, in na tem potu se je najbrže po naključji kje zamudil ali je pa — onesrečil. A danes sem zopet potolažen, zdaj sem zopet miren in prost vseh hudih slutenj. Le za Vido je škoda, za to mlado in pridno ženo. Kolikorkrat se na to nesrečo zmislim, vselej se me poloti strašen kes, da nisem bil pred dvema letoma grajskemu mladíču zdrobil glavo in kosti. Dà še danes bi mu bil splačal njegov zlobni čin, ko bi mi ga bila dala gosposka v pest.“

„Ali je gosposka prejela grajščaka?“ vprašajo vsi začudjeni. In strmé so poslušali, ko nadaljuje Dragan:

„Včeraj popoldne je našla, kakor véste, komisija, ko je preiskovala mrtvo truplo, v Vidinej glavi precej debelo svinčenko. Vi, mati, ste potém vse natanko gospodom povedali, kako je bilo, in še tudi mene so céli čas izpraševali, ko sem jih vozil v mesto. Vse sem jim bil razložil, kar sem znal od slej in prej.“

Ali ko sem bil danes v trgu ter popraševal ondi po Branku, videl sem, da se je peljal visok gospod v uradnej, zlatom obšitej obleki proti Pontonijevej grajščini. Na vozu pa je še bil žandarm s puško in nasajenim bajonetom. Čudno se mi je zdelo, da se vozi baš na sv. Štefana dan

taka gospoda todi okoli. Radoveden stopim tedaj v gostilno ob cesti in tudi pričakujem, da se vrne gosposki voz.

In rés nisem se motil. V poldrugej uri pride že kočija nazaj, a sedaj je sedel pri tujem gospodu mladi grajščak Vekoslav, zraven kočijaša pa oboroženi žandarm. Ljudstvo je vrelo skupaj in gledalo. A voz ni obstal v trgu, temveč peljal se hitro naprej proti mestu. Ljudje pa so kar strmeli vidéči grajščaka na vozu; češ tuji gospod iz mesta je bil policijski komisar!“

Dragan je govoril resnico. V istini vse je kazalo nató, da si je grajščak sam oskrnil roki s tem hudobnim činom. Tega človeka se je tedaj tudi gospoda polastila, dokler ne pride pravemu morilcu na sled. Ali kdo je pravi zločinec in kje je ta, tega ni vedel nihče, če je tudi marsikdo sumil o njem, najbolj sevéda Vekoslav sam in Brankova mati Jera.

Ali ko je prišel na Pontonijevo grajščino komisar ter si dal pokazati samokres mladega posestnika, postalo je vse jasno kot beli dan. Krogla, ki so jo bili našli v glavi mrtve žene, prilegala se je popolnoma njegovemu orožju. Tega naključnega dokaza ni mogel Vekoslav tajiti, ne vedóč, od kod vse to prihaja. Zakaj on ni znal, da je njegov ranjki oče dva celó enaka samokresa imel. Enega je bil kupil zá-se, drugega pa za sina. Ob svojega pa je prišel Vekoslav tedaj, ko mu ga je bil vzel Branko v spomin, a drugega je hranil stari grajščak do svoje smrti. In baš ta samokres je bil vzel Vekoslav sebój, ko je šel na božični večer k svojej nekdanjej prijateljici. To je bilo dokaza dovolj, in mladi grajščak se je moral udati svojej osodi.

Nezapopadne so se s prva dozdevale zbranim kmetom novice, ktere jim je razkladal Videški Dragan. Saj si niso mogli tolmačiti, zakaj bi bil baš Vekoslav usmrtil ženo, ki mu ni gotovo storila nič žalega. A končno so vendar verjeli Draganovim besedam, osobito ker so mogli na tak način odvrčati vso sramoto od svojega kmetskega stanú.

„Vida je pač žrtva ženske kreposti,“ pridene stari Matevž. „Grajščak je prišel po noči, ko je bila ona sama domá. Tedaj pa je silil v njo, a ko se mu ni hotela udati, spozabil se je v svojej neizmernej strasti in se maščeval nad njo. Varala ga je njegova pohotnost, goljufalo ga krivo mnenje o kreposti našega kmetskega ženstva. Zatorej ga pa tudi zadéne posvetna in božja kazen, ktero po pravici zasluži.“

Pritrjevali so kmetje zvedenemu starcu. Le edina mati Jera ni obsojala Vekoslava. Predobro je poznala veliko strast svojega sinú, njegovo naglo jezo in ljubosumnost. Z nova so jej stopile v spomin besede in grožnje, ktere je bil Branko večkrat izustil proti grajščaku. In če je še pa povrh pomislila na tó, kako se je Branko obnašal zadnji čas proti svojej družici, tedaj pa si je morala pripoznati, da je le on — morilec lastne

svoje žene. Ali dolžiti in izdajati svojega sinú, ne, tega ni moglo storiti ljubéce materino srce! Vedno se je še tolažila menéč, da pride Branko sam domú ter jej iztrga iz srca strašni sum in čut. Ali njega ni bilo od nikoder. Pretekla je noč, prišlo je jutro, približevala se že ura, ko so imeli vzdignoti mrliča, da ga ponesó k pogrebu, ali Branka, Vidinega moža, še le ni bilo od nikoder, da bi vzel vsaj slovó od svoje mrtve žene, nesrečne Vide!

To noč ko so ugibali sosedje, kdo je umoril Grozdankino mater, ter molili klečé za ubogo dušo in njeno izveličanje, bil pa je Branko že daleč tam v gorah, kamor še ni bila nikdar prej stopila njegova stopinja. Le smeli in drzoviti lovec je včasih prisopihal v tiste odročne kraje ter prosil v revnej kmetskej bajtici prenočišča. A drugih ljudij ni bilo na tej planini nikdar videti, vzlasti po zimi ne. Sèmkaj ni segal vrišč in trušč življenja, ki se razlega v dolini od vasi do vasi, od hiše do hiše. Tú ni bilo sosedov in tovarišev, s kterimi bi se shajal po večerih v vesele pogovore, temveč tukaj si je bil človek sam svoj sosed in tovariš. Edina družba in soseščina bila mu je njegova žena in otroci. Tukaj se ni razlegal blagodonéči glas crkvenih zvonov, ki vabijo kristjana v nedeljo v cerkev, sèmkaj ni segal oni vabljivi odmev, ki doni po dolini, ko vabijo zvonovi človeka na delo in trud.

Samotna in zapuščena je bila hiša na planini. Na daleč okrog ni bilo druga nego hosta in les. Strmi potje pa so vodili z gore v dolino, in več nego pet ur je bilo hodá v farno cerkev. Ljudje so bili v tej hišici pobožni in bogaboječi, a molili so več domá nego v cerkvi. Osobito po zimi, če je visok sneg zapadel stezo in pot, imeli so le pod svojo streho cerkev in oltar.

K tej samotnej hišici na planini bil se je približal na dan sv. Štefana proti večeru neznan tujec. Neopazovan se je priplazil do človeškega stanú. Plaho je gledal okoli, a ko ne vidi nikogar, vsede se pod kap na skladnico drv. Na vsem životu je trepetal. Tresla ga je zima. Na udrtih očéh pa se mu je videlo, da ga grudi glad.

„Tú me menda nikdo ne najde in tudi nikdo ne spozna. Tukaj še gotovo ne vedó, da sem . . . morilec!“

Tako govori mož in si z rokama lice zakrije. „Jutre ga bodo pokopali, in potém, kaj bode potém? . . . Šel bodem, da me živa duša ne zasledi. V nepristopnej goščavi si napravim iz snega in ledú, iz zemlje in prsti votlino in ondi se vležem k večnemu — ah moj Bog — k strašnemu počitku. . . . Da bi me le vest ne pekla, da bi me le v srce ne rezalo in skelelo, kakor da bi z žarečimi kleščami goréči ogenj ná-nje polagal! Bog se me usmili. Kaj sem storil! Kamorkoli grem, povsod me spremlja njegova strašna podoba, vedno jo vidim pred očmi, naj si tudi z rokama lice zakrivam. Bled kakor stena, suh kakor smrt, ves krvav

in razbit stoji pred menój. In obupni glas, s katerim je klical smrtno zadet na pomoč, doni mi vedno močnejše in močnejše na uho. Kam naj grem, kam se naj skrijem, da me ne bode več zasledovala njegova krvava podoba?! . . . Moj Bog! Zdaj že zopet stoji pred menój. S krvavim mečem me hoče prebosti. Z gorečo kroglo že meri ná-me! Beži, beži, sicer je po meni!“

Nesrečnež se vzbudi iz teh strašnih mislij in plane kvišku, da ubeži groznej prikazni, ki ga je gnala od lastne njegove hiše v gozd, iz gozda v hribe, iz hribov na goro, a z gore pa Bog vé kam! Že se je mislil spustiti v beg in iskati si zopet v gozdu in snegu kakor divja zver prenočišča, a sedaj ga ustavi nežen in mil človeški glas:

„Dober večer, mož! Ne bojte se nas. Le v hišo stopite. Ni treba bežati izpod naše strehe. Mi smo dobri in pobožni ljudje.“

Tako je nagovoril mlad dečko tujca. Dolgo je že domači fantek na pragu stojéč opazoval neznanega moža, ki je sedel tam pod hišnim kapom bojujóč se s svojo vestjo. Ali ko je videl moža planoti kvišku, misli si dečko, da se je tujec njega ustrašil, in tedaj ga gostoljubno nagovori.

In ta mili glas je opogumil Branka. On čuti zopet v svojej duši, da je človek, a ne divja zver, ki ne pozna strehe niti gostoljubne mize pod nebom. Bojéč in trepetaje stopi nató v hišo. Tú pa se vsede némo za peč na klop in si greje otrpnene ude.

Dva dni in dve noči ni videl Branko človeškega lica niti čul njegovega glasú. Globoko v gozdu se je skrival, ko je solnčna svetloba razsvetljevala zemljo in svet. A ko je prižgalo zvezdnato nebo svoje lučice in zavila se zemlja v temo in mrak, tedaj pa je šel nesrečni mož naprej ter taval skrivnostno po nočnej temini.

Napósled se napoti v gorovje, tú gre na planino vedno višje in višje, in nocój je, nevedé kako in kje, prišel pod toplo streho gostoljubnih ljudij. Ko sedi tedaj Branko zopet v gorkeji sobi ter vidi otroke in mater pri mizi sedéče, stori se mu milo, neizrečeno milo pri srci. Za trenotek pozabi na svoj vnebovpíjoči greh, in pred oči mu stopi nežna podoba njegove žene z Grozdanko v naročji. Zdelo se mu je, kakor da bi mu bil Bog sam v svojej neskončnej usmiljenosti pokazal to bajtico na planini, kjer vlada mir in zakonska sreča. A takoj jame zopet strašna vest razsajati v njegovih prsih. On vidi pred seboj ubitega grajščaka, in pri njem kleči Vida, s prstom kažóč na njega — morilca! Tedaj pa si Branko zakrije oči, da bi ne videl žrtve svoje ljubosumne strasti, ter vzdihne globoko.

„Kaj pa vam je, mož, da tako vzdihujete?“ popraša ga gospodinja z detetom v naročji. „Ali ste lačni ali bolni? Hočem vam postreči; ali le kaj malega imamo pri hiši.“

A tujec ni odgovoril ženi na te gostoljubne besede, temveč roki položivši na srce, gledal je srpo in zbegano, plaho in obupno na tla. Milosrčna žena pa je tedaj mislila, da je mož gluhonem ter ne more povedati, da ga tare glad. Zatorej mu prinese kakor beraču nekaj jedi v lesenej skledici.

Z neizmerno slastjo použije Branko slabo večerjo; kajti dva dni ni imel ne žlice v roki niti skorje kruha v ustih. Ali zahvalil se pa ni gostoljubnej ženi za dar, temveč roki zopet položivši na srce, vzdihne globoko, a oči še upira vedno nepremično v tla.

„Ne morem vam z ničim drugim postreči,“ pristavi žena. „Mi nimamo sami nič boljšega, če so tudi veliki prazniki. Svojega moža sem poslala pred dvema dnevoma v dolino, da gre k spovedi in sv. maši ter moli za nas, ki ne moremo z gore. Nocój bi imel priti domú. Moral bi že biti tú in prinesiti tudi nekaj mesá in kruha sebój. Bog vé, zakaj ga ni tako dolgo. Ako pride, bomo tudi vam nekaj ponudili, da kaj boljšega na današnji praznik prigriznete. — Od kod pa pridete, mož? Kje ste pa domá?“

Zastonj je govorila žena in ga popraševala. Njen gost se ni ganol niti je pogledal. Kakor priklenen je sedel na klopi za pečjo ter molčal kakor zid, zakrivajóč si z rokama oči in obraz.

„Škoda za tako lepega in močnega človeka, da je gluhi in ne more govoriti,“ reče sedaj žena sama sebi ter gre po opravkih.

Dolgo so še bedé pričakovali mati in otroci očeta, ali niso ga mogli pričakati.

„Le idite spat, otroci,“ veli tedaj mati in spravi deco na peč, kjer je navadno počivala. „Zdaj že vidim, da ne bode očeta hitro domú. Ali luč pa pustim vendar le goreti, da pota do hiše v velikem snegu ne zgrešijo. — Pa moliti še moraš, Janezek, predno se vležeš. Ali si že pozabil, da ti oče le tedaj kaj lepega prinesó, ako pridno moliš?!“

Nató opravijo otroci vsak svojo molitvico ter se pobožno prekrižajo.

„Zdaj pa še moli deset božjih zapovedij,“ ukaže mati najstarejšemu dečku. Fantek moli prve tri celó prav in gladko, ali četrta mu že ni šla dobro na pamet. Mati mu tedaj pomaga, rekóč: „Spoštuj očeta in mater, da se ti bode . . .“

„Mama, že vém! . . . da se ti bode dobro godilo in da bodeš dolgo živel na zemlji. — Petič.“

A tú dečko zopet umolkne. Tudi pete zapovedi se ni mogel več zmisliti Janezek. Mati ga hoče spomniti in tedaj reče:

„Peta zapoved nam najhujši greh prepoveduje. To je oni strašni, vnebovpijoči greh, ki ga je prvi storil Kajn na svojem bratu: . . . Ne ubijaj!“

To začuvši pa omahne Branko po klopi ter začne mrmraje vzdihovati, kakor da bi umiral. Mati in otroci se prestrašijo ter hočejo tujcu pomoči, ali on obleži, kakor da bi ne čutil in ne slišal njihovih besed. Mož se ne vzdrami in ne gane, le na životu trepeče, da se trese obleka na njem.

Smrtna tišina nastane v sobi. Deco in mater spreleti groza in strah. Otroci se poskrijejo pod odejo, malo da si ne upajo dihati, mati pa poklekne za mizo pod božje razpelo ter moli iskreno za izveličanje mrtvih duš v vicah.

Ura se je že pomikala proti ednajstim po noči, in stoprav zdaj potrkva nekdo na okno in gospodar pokliče svojo ženo, naj mu pride odpirat.

„Hvala Bogu, da si prišel. Mislila sem že, da se ti je kaka nezgoda pripetila. Gotovo si bil zašel v gori.“

Tako nagovori skrbna žena svojega moža, odprši mu vrata.

„Kaj pa je tukaj na klopi? Kdo pa je prišel v takej zimi in snegu k nam v gore?“ popraša mož ženo, ko zagleda, stopivši v sobo, neznanega človeka za pečjo.

„Ta ubogi mož je došel proti večeru do naše strehe. Pod kapom ga je videl Janezek zmrzovati ter mu rekel v hišo. Dala sem mu tudi nekaj večerje. Ali siromak ne more govoriti. V srce se mi usmili ta človek. On je gotovo bolan. Stoprav zdajci je malo zadremal. Naj spi. Bog mu daj lahko!“

„Gotovo je zašel v teh strašnih planinskih zametih,“ odvrne gospodar. „Pustiva ga, naj ondi leži. Na toplem mu bode že odleglo.“

Izgovorivši pa razloži gorjanec svojo prtljago.

„Ali nisi nič mesa prinesel, Štefan?“ popraša ga žena. „Ravno nocój smo mislili obhajati tvoj god. Otroci so se že veselili tvojega prihoda. Ali vina tudi nimaš?! Oh, moj Bog, zakaj pa si šel v dolino, če nisi ničesa prinesel seboj?“

„Glej, moja ljuba! Jaz bi ti bil rajši prinesel, kot ti sama želiš. Ali kaj si hočem: kjer nič ni, tam še cesar pravico izgubi.“

„Kaj, ali nisi bil pri grajščinskih? Ali ti ni hotel naslednik starega grajščaka Pontonija izplačati, kar si bil zaslužil za drva?“

Radovedno je nató poslušala žena, ko jej je mož skrivnostno pripovedoval, kar je videl in slišal strašnega v dolini. Tedaj pa nista zapazila, kako je tujec na klopi za pečjo privzdignol glavo ter pazno poslušal, kaj mož govori. Nobene besede ni preslišalo njegovo tanko uho; nobena guba na lici, nobeden pogled ne žene ne moža ni ušel njegovemu bistremu očesu. In ko je potém pravil mož, da je bil v Pontonijevej grajščini in da je ondi iskal mladega grajščaka Vekoslava, strese se Branko začuvši to ime in malo da ni omahol in se zgrudil na tla.

„Ali glej, žena, to je strašno. Ravno sem mislil h grajščaku iti po denar, a kar se pripelje neki velik gospod z žandarjem, in obá dva stopita na mesto mene v grajščakovo sobo.

Dolgo sem stal na mostovži čakajoč, da govorim z grajščakom, ali zastonj. On se je takoj odpeljal z gospodom k sodnji v mesto. Domači in posli pa so jokali in vpili, da je bilo joj, a jaz sem moral oditi, ne da bi bil beliča dobil.“

Prestrašena pogleda nató žena možu v lice ter ga tiho in skrivnostno popraša:

„Povej, zakaj pa je moral mladi grajščak takoj z gospodom oditi v mesto? Ali je kaj pregrešil ali ka-li?“

Tedaj pa ni zapazila, kako se je tujec za pečjo zravnal po konci in vstal, stopil na prste ter se tiho približaval k mizi, kjer sta sedela mož in žena. Branko je že mislil, da ni Vekoslav mrtev, da ga ni zadela njegova krogla, da ni on — morilec. Srce mu je že trepetalo samega veselja, da je nedolžen vnebovpijočega greha in da sme zopet nazaj domú k svojej ženi in k svojemu otroku Grozdanki . . . že je mislil za to novico objeti moža in v zahvalo poljubiti ga: a v tem trenutku zasliši grozne besede:

„Grajščak je prè na sveti večer . . . ustrelil . . . lepo in bogato Cvetkovo ženo — Vido.“

To izusti gorjanec, a Branko zarjove kakor smrtno obstreljeni lev, da so klepetale šipe na oknu, in se zgrudi kakor mrtev na tla. Nekaj trenutkov je ležal tú brez sape in brez življenja. A hipoma skoči po konci, pogleda napetih in divjih očij možá ter ga zgrabi z vsemi močmi za rame in vzklikne:

„Govori, je-li to res? Vida — mrtva — mrtva? Vida ne živi?! Govori resnico, sicer je po tebi.“

Govoreč pa trese moža, da se maje kakor šibko drevesce ob hudej uri sem pa tja, ter grozi umoriti ga, ako mu ne izusti, da ni govoril resnice.

Ta strašni prizor pa prevzame popolnoma ženo in moža. V trenutku sta že mislila, da je zdivjal nesrečni tujec in da jih vse v svojej strasti in blaznosti pomori. Obupajoča žena jame tedaj kričati in moliti, mož pa prosi preplašen:

„Pusti me, nesrečnež. Kakor je Bog v nebesih, tako je rés to, kar sem povedal. Z lastno roko sem kropil nesrečno ženo, ko je ležala s prebito glavo na mrtvaškem odru. Jutre bode pogreb. Bog jej daj nebeški raj in večno izveličanje!“

Začuvši te besede, otrpnejo Branku roke, moči ga zapustijo, in on omahne na klop:

„Moj Bog, zakaj si me zapustil. Ona mrtva, moja Vida ne živi več?!“ — Jutre . . . njen pogreb! Jaz jo še moram videti, videti jo moram, predno zakrije črna zemlja njen obraz!“

A prej nego izusti mrmraje zadnje besede, zravna se po konci in zdirja kakor zblaznel iz hiše. Njegovih besed nista razumela prestrašena mož in žena. Plaho in zamakneno sta zrla za njim, ali ko je bil nenadoma izginol, hvalila sta Boga, da ju je rešil grozovitega tujca.

Branko pa je dirjal in tekel naprej po strmih potih, nevarnih stezah, globokih jarkih in rupah. Brez tirú in sledú je bil njegov pot. Zdaj prek planine, zdaj skozi gozd, zdaj po neprozornih goščavah, le vedno in vedno navzdol, navzdol v dolino k svojej nepozabljivej družici, ki je ležala mrtva na odru. Nebó je svetilo s tisočerimi lučicami in kazalo pot nočnemu potniku. A ta pa je tekel kakor divji lovec, ki leta ob polnočéh po strmih gorah in brdih za svojo divjačino. Le njegova senca mu je sledila, le njegova vest ni zaostajala za njim. Pred seboj pa je gledal strašno podobo mrtve svoje žene: Ravno so jo vzdignoli pogrebci ter jo nesó pred njim na mirodvor. On je hoče dohajati, ali zastonj. Čim bolj ko napenja svoje moči otirajóč si krvave potne srage, tem bolj hitijo pogrebci z mrličem pred njim. Zdi se mu, kakor da ne bode videl nikdar več obraza ljube tovaršice, svoje Vide. Zakaj ravno ko bi imel pogrebce dojeti in pogledati svojej ženi v lice, baš tedaj izpodtakne se mu noga, in on se zvrne tja v globok sneženi propad. Strašni boji so razsajali v srci nesrečnega moža, a premagali ga niso. On je še čutil toliko ljubezni do svoje zakonske tovaršice, da mu je podžigala in poviševala telesne moči. Ljubav do Vide ga je nesla kakor na perotih prek vseh ograj, prek sneženih zametov, prek rup in propadov, prek gor in planin. Njen obraz je še hotel videti mož, njeno lice še enkrat poljubiti, predno jo zakrije hladna zemlja na veke.

Jutro je že jelo prihajati. Na vzhoda je rožnoprstena zora naznanjala prihod vso naravo oživljajóčega solnca. V kratkem je izginol mrak in tema z zemlje, storil se je dan. To pa je nesrečnemu Branku vdahnolo novo moč in življenje. Zašel je bil daleč na svojem nočnem potu po gorah in planinah. Stoprav zdaj je razločeval, kje ima iskati svoj žalostni dom. Ali stoj! Kaj je to? — Ali ne kličejo tužni glasovi mrliča k zadnjemu počitku? . . . Dà lepej Vidi zvonili so zvonovi na glas spremeljajóči jo k hladnemu grobu.

Trud in obnemoglost sta že Branka premagovala, ali ti žalostni glasovi so mu dajali zopet čilost in moč. Še enkrat napne svoje moči, olajša si život, vrže raz sebe klobuk in obleko ter dirja kakor blazen prek polja in njiv proti onemu mestu, kjer so polagali v grob njegovo družico. — — —

Na mirodvoru je bila o tem času zbrana jokajoča množica. Vsi sosedge, znanci in prijatelji bili so prišli zadnjo čast skazovat nesrečnej ženi. Vse je jokalo in točilo bridke solze, ko so položili rakev na grobje. Le Branka, njenega moža, ni bilo od nikoder; le on in grajščak Vekoslav nista spremljala svoje mladostne prijateljice k pogrebu.

Rakev se je že bila blagoslovila ter odmolile obredne molitve. Pogrebci so hoteli ravnokar položiti mrliča v hladno zemljo, a kaj je to? — Na enkrat se razlega glas od ust do ust: „Branko, Branko gre!“ In strmé so se ozrli vsi na eno in isto stran ter gledali začudjeni neznano prikazen, ki se je približevala mirodvoru. S prva je bila le kakor pičica videti podoba, a postajala je vedno večja in večja, in napósled pridirja divja moška prikazen vihrajóčih las in krvavega lica na grobje. Bil je Branko. Ali ta ni zrl na prestrašeno ljudstvo niti poznal svojih prijateljev in znancev, temveč némo in z nepremagljivo močjo prorine se razoglav in razgaljenih prsij skozi množico. Ta se umakne same groze in strahú pred njegovo strašno podobo na stran, Branko pa stopi kar na ravnost k rakvi, potegne siloma pokrov raz nje, a zagledavši v njej krvavo lice mrtve svoje žene, zastane mu kri in obupno ječé zgrudi se kakor mrtev na tla. . . .

Mirno so pokopavali pogrebci poté truplo Brankove žene, a njega samega pa so odnesli isti sosedge domú, ki so poprej spremljali njegovo tovaršico k zadnjemu počitku. (Dalje pride.)

Národne pripovedke.

Priobčuje *Mat. Valjavec.*

11. Jama pod hrastom.

(Varaždin.)

Tak je bil jen put jen človek, koj je vse svoje blago dal za ženu svoju, da bi ozdravela. Došel je jen put v šumu po drva, dojde v sredinu šume, spazi veliko i strašno široko drvo. On je išel na okolo, dojde do jedne jame i štel je nutri stati i ni mogel; onda itak trejti put je stupil nutri i stal je na jenu zlatnu štengu. Ide on dalje, dok je na osmu štengu stupil, popipa na okolo i prime za jenu kvaku i odpre vrata. On dojde nutri, spazi jenoga starca, gde na posteli leži i okolo stola dve devojke kak šivaju i na diamantu noge svoje držiju. On si stane poleg peči i tam gleda. Opazi gde iz jenoga kuta jena za drugom kača ide i kušne on dragi kamen i ide nazad na svoje mesto. Naj potlam ide starec i kušne dragi kamen i reče tomu človeku: o ti človek, kak si ti sim došel? On pak mu reče: tak mi se je pripetilo. Starec pak mu reče:

Žrtva ljubosumnosti.

Novela. Spisal *dr. Stojan*.

(Dalje.)

IV.

Preteklo je bilo petnajst let. Tekom časa pa se je na Cvetkovem domu marsikaj izpremenilo. Sedaj ni več hodila Brankova mati Jera vesela in ponosna po svojem posestvu, temveč žalostna in zapuščena ubijala se je sama s kmetijo. Ali slaba njena roka ni mogla moško in čvrsto voditi gospodarstva; zatorej je ono jelo propadati. Mnogo polja je oddajala tujim rokam v delo in najem, in hude letine so mučile njo kakor druge njene sosede. Skrb pa tare človeka in mu béli lase. Tako je tudi mati Jera bila postala podoba zimske starosti. Srebernobeli lasje so obdajali njeno temno čelo. Sključeno in grbasto hodila je stara ženica po svojih opravkih. Njeno lice je bilo polno gub; kajti globoko so že bile grenke solze preorale njen veli obraz. Ni preteklo dneva, ko bi se ne bila nesrečna mati spomnila svoje snehe Vide in svojega edinega sina — Branka. A ta spomin jej je delal solzne oči in srce otožno. V takih trenotkih pa je vzela v naročje svojo vnukinjo, šestnajstletno Grozdanko, ter jo božala in poljubovala, dokler se jej niso posušile solzne srage na lici.

Grozdanka je bila starej Jeri edina tolažba in up. Ona jej je nadomestovala Vido in Branka. A dekletce je bilo rés kakor urezano iz svoje lepe matere. Kdor je bil Vido le enkrat videl, ta je na prvi mah v tem dekletu spoznal njeno hčer. Kakor se razcveta spomladi nežna rožica in razširja blaženo vonjavo po svojej okolici, in ona zaseda isto mesto, ktero je zavzemala pred njo stara, ovenela že cvetka, tako je rastla in se razcvetala tudi mlada Grozdanka. O njenej lepoti se je na daleč okrog govorilo, in ljudje so sploh dekletce imenovali srečno naslednico osivele in potrte Cvetkove Jere.

Srečno pa je bilo tudi mlado življenje Vidine hčerice. Kakor na lastno oko, tako je pazila stara mati na nežno vnukinjo. Nikdar je ni nikamor puščala same. Niti k sosedom v vas, niti v otročje družbe ni smela Grozdančica zahajati. Tudi v javno šolo je niso pošiljali z drugimi otroki vred, temveč njo je na domu podučeval sivolasi učitelj, ki je bil od nekdanj že pravi prijatelj in velik dobrotnik Cvetkovej hiši. Vse to pa se je ukrenolo zaraditega, da ne zve nežno dekletce prezgodaj o žalostnej osodi svoje matere in nesrečnega očeta. Dokler je bila še deklica mlajša, nadzorovali so jo prav lahko; ali ko je jela doraščati in razvijati se v

masno devico, postajalo je kaj težko, čuvati jo povsod in jej zabranjevati, da občeje s svojimi vrstnicami.

Bilo je o vseh svetih, ko hodi vsak kristjan molit na grobje za svojimi umrlimi sorodniki, znanci in prijatelji. Tudi grob Cvetkove Vide se je imel okinčati na ta dan.

„Jaz bi šla danes v cerkev in na grob molit za tvojo ljubo mater in rajnko mi sneho, Grozdanka, ali noge me še ne nesejo dobro. Odkar mi je oni dan zima vse ude pretresla, ne morem lahko hoditi. Bog daj, da bi zopet v kratkem okrevala.“

Tako je govorila stara mati svojej vnukinji, potem pa poslala njo samo v cerkev in na mirodvor.

Lepo je okinčala Grozdanka isto popoldne grob svoje matere. Iskreno je molilo dekletce za svojo mamico, ktere ni nikdar poznalo niti videlo. Saj se ni Grozdanka nikakor ne spominjala svoje drage matere, ki je nekdanj tako iskreno in goreče ljubila in pestovala svoje dete. Danes se je čutila deklica prvokrat zapuščena brez matere, brez očeta. Osamljena je na svetu kakor največja sirota. Le edina stara mamica jej še živi, a tudi ona jo bode v kratkem zapustila... In kaj bode z njo potem?... Ona ostane sama na svetu, čisto sama, kakor nežna rožica, na katero je pozabil brezskrbni vrtnar, a po noči je prišel hud vihar, izruval jo in odnesel v daljno nepoznato deželo, od koder se ne vrne nikdar več!

Tako premišljuje pa se vlijejo deklici potoki deróčih solzá po lici, ona se skloni klečé, povesi glavo ter joče bridko za svojo materjo in za svojim — očetom.

„Oh, ko bi le še vedela za očetov grob! Kaj bi dala, ko bi mogla tudi še njihov grob okinčati, pokleknoti ná-nj in ga močiti s svojimi solzami... Šli so daleč po svetu, zapustili so mene in svoj dom, in ni jih več nazaj. Gotovo jih že krije hladna zemljica, in Bog vé, ali jim je kdo položil danes cvetlico na grob ali prižgal na njem svetlo lučico!“

Zopet je Grozdanka globoko vzdihnola in iskreno molila, da si uteši srce in dušo. Nató pa jame z nova premišljevati, ali so njeni stariši srečni na onem svetu in ali molijo, gledajoči iz nebes, za njo — siroto pri očetu nebeškem. Dekletce privzdigne glavico, pogleda na nebó, in rés nebeške zvezdice so že migljale na nebu ter gledale milo in ljubko na njo vzdihujočo sirotico.

Zdaj je stoprav zapazila, da se je bil storil mrak in da so se že svetle zvezdice prižigale na nebu. Nevedé bilo se je dekle predolgo zakasnilo. Zatorej hitro vstane, poljubi križ, ki je kinčal materin grob, in nató se loči od dragega jej mesta. Žive duše ni bilo videti več na mirodvoru; in tedaj jame deklico obhajati strah na samotnem mrtvem kraju, in tem bolj se ona podviza. Prišedši do izhoda, pa se še enkrat ozre

na pokopališče, a glej, tam-le je bil nekdo še videti. V dolgo, temno haljo zavita moška podoba je na ravnost korakala proti onemu grobu, kjer je baš nekoliko prej ona sama molila.

„Hvala Bogu, da je le še nekdo na mirodvoru,“ tolaži se deklica. „Ta človek je gotovo iz sosedščine domá. Zakaj bi pa bil ravno ob grobu moje matere obstal?! — Tukaj pri izhodu hočem počakati ná-nj. Greva vsaj lahko nekaj časa skupaj, in tedaj me ne bode strah in groza obhajala.“

Vestno je gledala Grozdanka, kaj dela ta prikazen na grobu. In sedaj je videlo dekletce, kako je ta človek — zdelo se jej je, da je moški — vzel izpod halje velik, krasen venec ter ga položil na grob njene matere. Nató pa je pokleknol in molil.

Tesno je že prihajalo deklici, menéč, da ne bode več moža z mirodvora, in ona bi morala potém v temi hoditi sama domú. Ali k sreči mož vstane napósled ter pride k izhodu, a Grozdanka spozna v njem — grajščaka Pontonija.

Prav srčno se je razveselila deklica ugledavši znanega gospoda. Dobro je vedela, da jej grajščak nič hudega ne stori. Saj jej vselej, kedar jo vidi, kaj dobrega podari. Sedaj dobi nekaj sladkega, sedaj lepo podobico, drugokrat zopet kak križec od njega. In ko se je bila z njim sešla pred enim letom v logu, kjer je on lovil, vzel jo je bil sebjó na svojo grajščino, in ondi jej je razkazoval, kar njegov grad premore. Vse podobe, velike in majhne, vso srebernino in zlatnino, katero shranjuje od starega svojega očeta, vse prostore, lepo okrašene dyorane in sobane videla je ondi naša Grozdanka. In napósled še jej celó pokaže železnega viteza. Ali tega se je dečle hudo prestrašilo, ko zarožlja s svojo bojno opravo in orožjem, a grajščak jo tedaj ujame v naročje, pritisne na svoje srce ter — poljubi v lice. Dekle pa se mu iztrga siloma iz rok in zbeži kakor srna iz njegovega gradu.

Dolgo je gledal Vekoslav za njo ter vzdihol globoko. V teh trenotkih pa se spomni Grozdankine matere, lepe Vide, kako je mladi fantek še igral na trati z njo in kako se je bil že tedaj navzel goreče ljubezni do nje ter jo tudi pozneje iskreno ljubil, ali — v njeno, drugih in lastno svojo nesrečo!...

Tako žali spomini so čestokrat obhajali Vekoslava. Niti po dnevu niti po noči ni se mogel iznebiti strašnih mislij. Zdaj se mu je zdelo, da leži pred njim na tleh — Vida mrtva in vsa krvava. In on sam, on sam jo je usmrtil, potém ko jej je dal piti omamljivega strupa... A zdaj pa stopi predenj rabelj vihtéč v roki goreči meč. On beži pred njim, ali neizmerno brezdno ustavi mu stezo in pot. On se hoče ubraniti maščevalnej roki, a le eden mah in udar, in on se zvrto glavi v neskončni propad, kjer se razleti kakor solnčni prah!

Take sanje so čestokrat mučile Vekoslava. Tedaj pa je vstal in šel na mirodvor ter molil za nesrečno svojo prijateljico. A nikdo ga ni smel videti, da hodi skrivši na grobje. Zatorej je bil tudi na današnji dan prišel stoprav v mraku na to blagoslovljeno mesto ter molil, spominski venec položivši na grob, za nesrečno žrtev!

Grajščak se je bil tedaj Grozdanke zelo prestrašil, menéč, da ga ona navlašč zalezuje. Ali ko mu deklica pové, da se je nevédoma tako dolgo zamudila, ter ga poprosi, ali sme z njim skupaj iti domú, olajša se mu srce, in on postaja zgovoren in priljuden.

„Tudi jaz sem tvojo mamico dobro poznaval. Bila je ravno taka, kakoršna si ti, Grozdanka. Dostikrat je prihajala k nam v grad, in tam smo igrali skupaj moji dve sestri, tvoja mamica, tvoj oče in — jaz. Tistega časa se še vedno z nekim čudnim veseljem spominjam. Zatorej pa obiskujem vsako leto na ta dan tvoje matere grob in molim za njeno dušo eden ali dva očenaša!“

„Ali ste, gospod grajščak, tudi za mojega ateka kak očenaš zmogli?“ popraša žalostno deklica; kajti težko se je zdelo vestnej hčerki, ako bi nikdo drug ne molil zá-nj, kakor ona.

„Za — tvojega — očeta?!“ odvrne jecljaje Vekoslav in se globoko zamisli.

„Ali niste molili za mojega ateka? Zakaj pa ne?“ popraša zopet dekletce grajščaka.

„Saj še niso tvoj oče umrli, dekle,“ odgovori Vekoslav nevedé prav za prav, kaj je izustil.

„Moj ata še niso umrli, pravite? Ali je to rés? Ali veste vi to? Povejti mi no, kje pa so. Ali še pridejo kdaj domú, da jih vidim, objamem in poljubim?!... Tako lepo, sklenenima rokama prosim vas, gospod grajščak, povejte mi, ali je rés, da še moj atek živijo in kje? Iskati jih hočem, najti jih moram, grem li tudi na konec sveta!“

Grozdanka je sklenola roki, pokleknola pred grajščaka ter ga solznih očíj prosila, naj jej pové, kje so njen oče. Ali grozen in neusmiljen se je dozdeval nevednej deklici grajščak Pontoni. Zakaj on jej ni hotel prošnje uslišati, rekóč, da je prisegel njenej babici Jeri, da ne pové tega nikomur. Stara mati jej bode sama razodela vse, naj jo le tako lepo prosi kakor njega!...

Težkega srca je že na isti večer pričakovala mati Jera svojo Grozdanko domú. Same skrbi in strahú za svojo vnukinjo ni si vedela sivolasa žena več pomagati, vidéča, da ni deklice od nikoder, a vendar je že bila tema in noč. Ona pošlje tedaj deklo Grozdanki naproti, naj jo spremlja v nočnej temini ter privede hitro domú! In ravno ko se je bila deklica ločila od grajščaka, pride jej služkinja naproti.

„Ali te ni nič strah, Grozdanka?“ nagovori jo služabnica.

„Zakaj bi me bilo strah! Saj sem imela lepo tovaršijo. Spremljal me je sam gospod grajščak blizu do sèmkaj!“

„Kaj, grajščak Pontoni?“ začudi se dekla. „Moj Bog, in ti si upaš po noči hoditi sama s tem človekom? Bog ne zadeni, da bi to vedeli tvoj — oče!“

Tiho je sicer izustila jezičasta dekla zadnje besede, ali vendar jih je slišala nedolžna deklica. V tistem trenutku pa se začuje od daleč že klic in krik matere Jere, in to je baš zaprečilo, da ni mogla Grozdanka dalje popraševati po temnih skrivnostih. —

Sami ste sedeli nató v poznej noči sivolasa Jera in cvetóča, krasna Grozdanka v svojej sobici. Babica se ni mogla več ustavljati gorečim prošnjam svoje vnukinje. Deklica je hotela na vsak način vedeti vse ter si raztolmačiti skrivnosti, ki so kakor temni oblaki neprozorno zakrivale preteklost njenih starišev. Napósled se dekletce oklene svoje babice ter jo solznih očij roti pri Bogu v nebesih, da jej mora ona vse razodeti; sicer gre sama po svetu ter bode hodila križem sveta, dokler ne najde svojega očeta.

„Ali zvedela pa bodem gotovo enkrat osodo in nesrečo dragega mi ateka, če ne od vas, mamica, pa od drugih, tujih ljudi,“ zaplače na glas ubogo dekle. „Ali tedaj se ne bodem mogla razjokati v vašem naročji, temveč zapuščena in zaničevana bodem tavalala sirota brez očeta in matere po širokem svetu.“

Babica se je udala ter jame deklici pripovedovati, kako sta s prva srečno živela njen oče in mati. Marsikaj zamolči sevéda pametna žena svojemu otroku, ker še nežno bitje ne razume, kaj je ljubezen in zakonska sreča, kaj ljubosumnost in moška strast!

„Ti že dobro veš, Grozdanka, da grem jaz vsako leto, kar se moreš spominjati, na božični večer k polnočnicam. Tudi létos, mislim, bodem se še privlekla na sveto noč v cerkev. Bog mi le daj malo več zdravja.“

Tudi pred petnajstimi leti bila sva šla jaz in tvoj oče skupaj k polnočnicam, mama pa so bili ostali sama pri tebi domá. Ali glej, to je bila strašna noč. Ko pridem od polnočnic domú, najdem tvojo ljubo mater — mrtvo!

Ne jokaj, Grozdanka. Tvoja mama so že v nebesih in prosijo ondi za naju obá in za — tvojega nesrečnega očeta!

Glava njihova je bila s kroglo prebita; ali kdo jih je umoril, to vé le — Bog sam.

Tisto noč pa ni bilo tvojega očeta domú. Celó sama sem bila pri mrtvej tvojej materi ter molila in prosila za izveličanje njene duše. Težko sem pričakovala, da pridejo tvoj oče domú, ali vse zastonj. Pretekkel je sveti dan, prešla je noč, približevala se že ura, ko bi imeli nosilci vzdignoti tvojo mater ter jo odnesti k večnemu počitku, ali ateka

ni bilo od nikoder. Povsod smo ga iskali ter popraševali po njem, a izginoli so bili brez sluha in duha.

Žalosti mi je hotelo srce počiti, ko so vzdignoli od doma mrliča. Ostala sem sama s tebój. Izgubila sem bila v énej noči edinega svojega sina in njegovo ženo: tvoje roditelje.

A na enkrat mi zablišči solnčni žarek skozi temne, črne oblake. Moj strah je minol, moja slutnja izginola. Blaženi up mi prešine srce in dušo, a to le za trenotek. Hipoma se združijo zopet nad mojo glavo črne, gromonosne megle in mi na veke zatemnijo blaženo luč svetlega, up in življenje darujočega solnca. Od tedaj pa mi je jela glava siveti, udje so se tresli, noge šibile. Moj život se je sključil in leze vedno bolj in bolj k tlom, dokler se ne vleže na veke v hladno zemljico.“

Solze, debele svetle solze so se vlile sivolasej, nesrečnej babici po gubastem lici, in jok je pretrgaval njene besede. Velo svojo desnico pa položi vnukinji na glavo, ki je klečala v solzah utopljena v njenem naročji, ter boža in miluje njen blede obrazek.

„Proti večeru,“ nadaljuje po dolgem molku babica, „prišli so nosilci domú ter prinesli na mrtvaških nosilih — tvojega očeta . . . In Branko je živel. Tisočkrat sem zahvalila Boga, da mi je ohranil mojega edinega otroka, in sedaj bi bila postala lahko zopet vesela, ko bi me ne bila še pekla nagla in nesrečna smrt tvoje mamice.

Ali strašno, moj sin, tvoj oče me ne spozna več. Njegove oči so mrtve, život otrpnen. On je sicer še dihal in se premikal, ali duh njegov bil je meglen. Branko je blede in govoril kakor v sanjah nerazumljive besede.

Dolgo časa sem mu stregla, kakor in kolikor sem mogla. Po zdrav-nike sem pošiljala v daljna mesta, da so ga hodili zdraviti. In rés ozdravili so ga toliko, da je prišel k pameti, in jel je tudi že sam hoditi za gospodarstvom.

A nekega dne, ko sem bila z doma po opravkih, obleče se, kakor so mi pozneje pravili posli, v praznično obleko ter se neki napoti proti mestu. Šel je bil, kakor smo v kratkem zvedeli, k sodnji in ondi se je javil, da je sam kriv smrti — tvoje matere.“

Smrtna tišina nastane po teh strašnih besedah. Le globoki vzdih-ljeji, ki so pretresali Grozdanki in njenej babici srce in dušo, motili so edini skrivnostno tihoto.

„Oh strašno! In gosposka je rés verjela njegovej izjavi, in obso-dili so ga na težko, dosmrtno ječo! — Od tedaj pa nisem več videla svojega Branka . . . ali molim pač še vsak dan, naj mu Bog milostljivi olajša trpljenje in podeli lahko smrt.

Sedaj vidiš, Grozdanka, zakaj sem tolikokrat solze točila, ko sem pestovala in redila tebe, njegovega otroka. Ob enem pa tudi lahko razumeš, zakaj sem ti prikrivala osodo in nesrečo tvojih starišev.

Ne joči in ne žaluj tako zelo, drago dete," tolaži naposled babica svojo vnukinjo, ktero je bila žalost in tuga že celo prevzela. „Molite rajši za mater in ubogega očeta, naj jima Vsemogočni podeli, da bi se enkrat skupaj veselila v nebesih!“

V molitvi nahaja naše ljudstvo svojo uteho in tolažbo, in tudi Jera in Grozdanka ste iskali nocój v gorečej molitvi dušni mir in pokoj. Naposled pa ste se tolažili s tem, da nas reši smrt vsega trpljenja in nam otvori boljše, večno življenje!

Od tega večera je izginolo iz Grozdanke ono otročje veselje, ona radost in živahnost, ki nam dela mladino ljubo in srečno. Tiho je posedala deklica zdaj tu, zdaj tam. Z nikomer si ni upala govoriti o svojej nesreči, ki jo je kakor ogenj pekla v srci. Saj se je dekle sramovalo strašne nezgode in kazni svojega očeta, a to tem bolj, ker ga je od istega dne, ko je zvedela, da še živi, jela neizmerno ljubiti.

V otročjej svojej ljubezni pa je premišljala Grozdanka o raznih okolnostih, ki bi bile mogle pouzročiti očetov strašni čin. Skrivši je zvedela, da so najprej grajščaka dolžili groznega umora ter ga bili celo odvedli v ječo. Tedaj pa je neizkušena deklica takoj mislila, da je res grajščak umoril njeno mater, in jela je opravičevati svojega očeta. Ali kmalu se jej tudi to ni več zdelo verjetno; kajti sicer bi ne bili izpustili grajščaka, ko je prišel njen oče naznanjat svojo krivdo.

Dekliška pamet si ni mogla tedaj raztolmačiti vseh skrivnostij, ali ugibala je vendar resnično, da je morala obstajati neka ozka vez med njenimi roditelji in grajščakom Pontonijem; češ zakaj bi pa ta nosil vence na grob njene matere ter se njej samej delal tako ljubeznivega in dobrega?!

Vse te misli in slutnje pa so storile, da se je začela Grozdanka neizrečeno bati grajščaka. Povsod se ga je izogibala ter si niti blizu njegove grajščine upala ni. Saj se jej je vedno še nehoté dozdevalo, da je le Vekoslav kriv nesreče njenih starišev!

Ali vse bi bilo nepopačeno dekliško srce odpustilo, ako bi ona le še enkrat videla svojega očeta ter ga smela objeti in poljubiti. Po cele dneve bi rada sedela pri njem, govorila o svojej materi z njim, in on bi jej moral povedati vse, kar je z njo dobrega in veselega preživel. Obadva bi hodila potem skupaj na mirodvor, venčala bi ondi materin grob in molila za njeno izveličanje.

Tako si je slikalo nedolžno dekletce veseli čas svoje bodočnosti. Vedno je tedaj prosila in molila, naj bi jej božja previdnost povrnila ljubelega očeta. Večkrat je že namerjavala, skrivši zapustiti babico in dom,

da bi šla k svojemu nesrečnemu očetu. Ali kam se naj napoti, kje ga naj išče, tega ni vedelo ubogo siroče, in tedaj je ostala pri svojej babici. Napósled se pa Grozdanka vendar udá v svojo osodo. Izgubila je ves up, vidéč, da jej goreče prošnje in molitve ne privedejo očeta domú! Konečno pa se je le še tolažila s tem, da se snideta vsaj na onem svetu... Ali Grozdankine želje so se še izpolnile v tej solznej dolini!

(Konec pride.)

Národne pripovedke.

Priobčuje *Mat. Valjavec.*

13. Stari kovač.*

(Ljubeščica.)

Bil je jenkrat jeden kovač. On je bil tak star, da je bil bog na njega pozabil, vendar se je jenkrat na njega zmislil pak je poslal po njega smrt, da bi ga dopelala. Smrt je odišla; kak je došla k njemu, reče mu: bog je meni zapovedal, da bi te dopelala k njemu, kajti si vre dosti dugo živel. Kovač je rekel: dobro, ja budem išel s tobom, samo bumo jošče predi on barilček vina spili, kaj bumo leže išli, kajti se bumo jako zmučili, gda bumo putovali. Smrt je rekla: dobro, neg ja pem nutri, kaj bum više pila. Kovač veli: dobro. Ona zajde nutri, on pak hitru zatekne pa ju neje vun pustil. Stoprv gda je devet let minulo, pustil ju je vun, a ona odbeži fletno k bogu pak mu je pripovedala, kaj se je ž njom dogodilo. Bog se je čudil, kak ju je mogel tak fkaniti. Gda je to vrag čul, rekel je: bomo pak vidli, jeli bude mene fkanil, pak je išel po njega. Gda je k njemu došel, rekel mu je vrag: ti moraš iti z menum, kajti je bog rekel. Kovač je rekel: dobro ja budem išel, samo si moramo zejti na put hrušek. Onde imam na vrtu jednu hrušku; nju bomo stepli pak bomo onda išli skup. Vrag je rekel: dobro. Onda su išli na vrt hrušek stepat. Kovač je išel na drevo a vrag je žakel držal. Kajti pak je bil kovač muden, rekel je vrag: hodi ti držat žakel, a ja ju bum stepal. Kovač je rekel: dobro, pak je držal žakel, a vrag je tak jako stepal, da se je svrž pod njim ftrgla, a vrag je opal vu žakel. Kovač fletno zaveže njega vu žakel pak ga dene na kovalo pak je rekel detičom: vudrite kaj igda morete. Oni vudri, a vrag je počel kričati: najte najte, pustite me, več nem nigdar došel po njega, samo me pu-

* Conf. Neven 1856. br. 5. str. 136: „Koren kovač“ (br. 8). Schleicher lit.: „Vom Schmiede, der den Teufel dran kriegte“.

Žrtva ljubosumnosti.

Novela. Spisal *dr. Stojan*.

(Konec.)

Ob nekej velikej slovesnosti bila je cesarska milost podarila prostost nekterim dosmrtnim jetnikom. Med njimi je bil tudi nesrečni Branko. Petnajst let se je pokoril ubožec za svoj strašni čin. Voljno je nosil železne verige na nogah in rokah, mirno je trpel vso pezo temne ječe in rad je spaval na trdih tleh vlažne temnice. Nikdar si ni poželed pod milo nebo, nikdar ni hrepenel po gorkoti blaženih solnčnih žarkov; dà še več, še stokrat več bil bi rad pretrpel za svojo — Vido!

Enkrat se mu prikaže v sanjah njegova žena v belej obleki. Lepa je bila in krasna kakor svetnica. Zlati žar je obdajal njeno glavo ter razsvetljeval temno ječo, da ni mogel Branko pogledati prikazni v obraz. Napósled pa se Branko vzdigne, misli jo prijeti za roko, a svetla podoba mu izgine izpred očij, in jetniku se zdi, kakor da se je poslovila rekóč: Jaz sem nedolžna!

Te besede so donele Branku dolgo časa na uhó, in odslej je mislil vsako noč videti to čudno žensko podobo pred sebj. Ali na enkrat premine ta prikazen. Namesto nje pa se mu dozdevlje, kakor da gleda na sveti večer skozi okno svojega domovja v sobo. Za mizo sedi Vida in zraven nje — Vekoslav. Na mizi je steklenica, in v njej omamljiva pijača. On sproži samokres, in na tla se zgrudi — Vida. Iz njenega trupla pa zleti proti nebu bel golobček!

Take sanje so vznemirjale Branka. In sedaj jame premišljevati, ali se je rés njegova žena pregrešila proti njemu. Morda je pa ona celó nedolžna, in njegov tekmeč in sovražnik jo je stoprav hotel zapeljati?! In zdaj se tudi spomni, da je v istini videl nekaj kakor steklenico na mizi, in ni li bil prinesel grajščak navlašč te pijače sebj?!...

Brankove duše se tedaj poloti strašen kes in žal. Čim dalje, tém bolj se mu dozdevlje, da je njegova Vida nedolžna; a s to mislijo se oživlja in raste ljubezen do žene v njegovem srci. Branko ljubi zopet svojo Vido kakor nekdej, on jo čisla in spoštuje, on jo blaži in povzdiguje nad vsa druga bitja. In to blago ženo, zvesto svojo Vido umoril je on sam — mesto njenega zapeljivca, svojega smrtnega sovražnika?!

A hipoma se mu zopet zdi, da je Vida zarés kriva njegove nesreče; češ ona ga ni nikdar ljubila, nikdar spoštovala. Prevarala ga je prestopivši božjo zapoved, in ona sama ga je spravila v dosmrtno ječo.

Tako so se vrstile v Brankovej glavi misel za mislijo, druga drugej nasprotna. V takih srčnih bojih pa so pojemale telesne moči, in njegov

duh je otemneval. V gosto, neprozorno meglo se mu je zavijala preteklost in oddaljevala tem bolj in bolj. Sklenol je bil mir z zvonanjim svetom in čakal voljno, da se duša loči od trpečega trupla. Mnogo želj goji navadno človek na smrtnej postelji, ko jemlje slovó od sveta, a našega Branka je samo še ena želja mučila. Predno zapusti dolino solz in trpljenja, želi le še vedeti, ali je njegova Vida rés umrla — nedolžna! To edino željo je še gojila njegova duša, ona sama ga je še vezala na ta svet. Zakaj na svojo mater in na svoje nežno dete Grozdanko ni mislil več Branko, saj ga je zaslužena kazen ločila na veke od njih!

Dva dni pred božičnimi prazniki pa obsije blaženo solnce njegovo sključeno truplo. Cesarska milost je hotela tudi Branku napraviti vesele praznike, da jih preživi med svojimi domačini. Ali on ni več občutil veselja v srci niti vedel, kaj je radost. Branko se ni čutil prostega, če ga tudi niso težile železne verige niti ga dušila zaduhlost vlažnih sten. On je nosil v srci vso pezo, vzel iz temnice sebój na svoj dom ves up in strah. Le edina misel, da še menda zvé, ali je njegova Vida bila nedolžna, le ta edina želja ga je spremljala in vodila kakor zvezda v njegovo domačijo. —

Po svojej petnajstletnej navadi odpravi se tudi letos na sveti večer stara mati Jera k polnočnicam. Stoprav pozno v noči je bila Grozdanka jaslice dogotovila in vse lepo okinčala. Nató še moli za svoje stariše in potém zadremlje lahno za mizo na klopi. Ali v kratkem jo prebudi močno trkanje. Dekle se s prva prestraši, ali vidé, da je pri vratih star berač, ki prosi prenočišča, otvori mu hišo. Sivolas mož, upoguen in potr, stopi v sobo in sede za gorko peč. Neprestano pa zre v deklico ter jo nekako čudno pogleduje.

„Ne boj se me, dekletce,“ pomirjuje tujec deklico, ki se je vidno strašila njegovega ostrega pogleda. „Ali imaš kak grižljaj kruha, da mi ga podariš? Prosim te, prinesi mi ga!“

Dekle se opogumi in gre po kruha, a med tem govori nočni prišlec oziraje se po sobi sam sebój:

„Tú le pri tej mizi — dà to je še tista miza — smo praznovali nekdam gostijo; in pri tej mizi je tudi ona sedela — z njim . . . in jaz nesrečnež sem bil namesto njega zadel . . . v njo!“

Hlastno použije potém kos kruha, ki mu ga je bila prinesla Grozdanka.

„Bog ti povrni ta dar božji! — Kako ti je pa ime, dekletce?“

„Grozdanka me kličejo.“

„To je kaj lepo ime,“ jeclja tujec ter se jedva premaguje, da ni prijel svojega otroka ter ga iskreno pritiskol na brezčutno svoje srce.

„Grozdanka, Grozdanka!“ govori mož premišljujè in potém šepeta samemu sebi: „Nedolžno dekletce me ne pozna, a me tudi ne sme spoznati!“

Da pa mož zakrije svoj notranji boj, pa popraša na glas deklico:

„Ali si sama domá?“

„Sama sem domá. Mati gredó na vsak sveti večer k polnočnicam, a jaz ostajam za varuha na domu. Ravno sem napravila jaslice za božje dete. Glejte, kako se lepo suče pozlačeni golobček v višavah in se bleškečejo jabolka med bršlinom. Veliko veselje imam z jaslicami in božjim detetom. Ali vedite, stari mož, zató pa hvalijo tudi ljudje vsako leto moje jaslice, čudéč se, da je znam tako lepo napravljati!“

Globoko do srca je segalo potrtemu možu nedolžno veselje, ki je sijalo deklici z nežnega lica. Milo se mu stori, ko se spomni sam v tem trenutku svojih mladostnih let, kedar je tudi on napravljaj jaslice in pri tem mu pomagalo Mohoričevo lepo dekletce, njegova Vida...

Glasi vzdihljaj se mu nehoté ukrade iz ranjenih prsij, in prvokrat po dolgem času mu zablišči svetla solza v očéh. Kar vstal bi bil in same radosti objel svojo Grozdanko, ali zbal se je te iskrene notranje želje. Saj bi se ga dekletce le prestrašilo, a izdati se ter jej povedati svoje imé, tega ne smeje; on noče kaliti nedolžnega veselja v dekličinih prsih!

Tedaj pa zre smehljaje na njo, ko začenja pri jaslicah zopet nekaj popravljati. Kaj ljubko se je to prilegalo nežnemu dekletu. Tu je privezalo rudeče jabelko na smrekovo vejico, tam zlati oreh na bršlinovo šibico; potém prestavi zopet podobo matere božje, da se slike lepše skladajo, a napósled še prižge novih lučic, da lesketajo kakor zvezdice na nebu, in sredi njih so jaslice z božjim detetom.

Blagi čuti so se vzbujali pri tem pogledu v Brankovem srci. Ta čarobni prizor, to nedolžno veselje delalo je moža srečnega; on se zopet čuti človeka. V teh trenutkih je pozabil, da je on le bitje, ki se je prebudilo iz smrtnega spanja, a katero se pa mora v kratkem zopet vleči k mrtvemu počitku... Hipoma zagleda strašno brezdno pred seboj, ki loči njega grešnika od nedolžne, srečne Grozdanke. Smehljaj na ustnah se mu izpremeni v grenke poteze, namesto blagega čuta v prsih izvije se mu žalosten vzdihljaj iz srca. On se ne sme in ne more radovati, on noče deliti sreče s svojim otrokom, predno ne dožene, ali je bila kriva ali nedolžna — žrtev njegove strasti. Razkrije se li enkrat ta globoka tajnost, tedaj se še le začenja zá-nj drugo, novo življenje!

„Ali se vam ne dopadajo moje jaslice?“ vpraša po otročje Grozdanka.

Starec le z glavo prikimá njenim besedam. A to sevéda ni bilo dekletu po volji; kajti Grozdanka je pričakovala, da se bode tujec kar čudil nad njeno umetnostjo. Zatorej mu reče:

„Vi ste gotovo trudni in upehani, ker ste po noči in v snegu hodili. Tú-le za peč na klop se lahko vležete. Nekaj vzglavja vam že napravim, in zeblo vas tudi ne bode.“

Kar obljubi, to dekle tudi stori. Vzglavje je hitro napravljeno, in nekaj odeje tujec tudi dobi. Nató se stegne po trdej klopi, Grozdanka pa gre v stransko sobico počivat.

Po dolгих petnajstih letih ni spaval Branko pod svojo streho. In nocój, ko mu je nevedé postlala prvíkrat njegova hčérka v lastnej hiši, ni mogel zatisnoti trudnega očesa. Célo njegovo življenje, vse nezgode in nesreče stopile so mu z nova pred dušo. Vse slike iz tragične njegove preteklosti plavale so mu ena za drugo pred očmi, ali bodočnosti niso odkrивale njegovim očem niti temne sanje niti jaseen pogled.

Dayno je že bilo minolo polnoči, ko pride babica Jera iz crkve domú.

„Ali te je bilo kaj strah, Grozdanka?“ poprašá stara mati vnukinjo, ko jej pride ta odpirat.

„Nič me ni bilo strah; saj pa tudi nisem bila sama nocój. Pozno v noči je prišel sivolas berač prosit prenočišča, in odpírla sem mu. Potém sem dala ubožcu košček kruha, in nató se je vlegel na klop.“

Mati Jera se ozre začudjena k peči, kjer je počival nočni prišlec. A v tem hipu se vzdigne mož po konci, kakor da bi se bil baš sedaj prebudil iz sladkega spanja. Jera pogleda tujcu v gosto zarasteno lice, ali ne spozna ga, ker je luč slabo brlela na mizi. Mož pa se ne more dalje premagovati; ljubezen do matere razžene vse prejšnje njegove misli in sklepe, in zravnavši se izpregovori na pol žalosten, na pol vesel rekóč:

„Mati, ali me ne poznate več?!“

Začuvši ta glas spozna stoprav Jera v sivem tujci svojega Branka, in obé, mati in hčérka, razjočete se potém samega veselja v njegovem naročji! — —

Hitro se je zvedelo po celej okolici, da je Grozdankin oče pomiloščen prišel domú! Od dne do dne so prihajali sosedje, znanci in prijatelji, da bi se zménili kaj z Brankom. Ali ta je le podajal vsakemu velo desnico v pozdrav, a govoril je malo. Z glavo je zmajeval, če si ga poprašal, kako se kaj počuti in se li sedaj življenja in prostosti veseli! Pri tem pa si vselej zakrije z rokama obraz, nasloni se z lakti ob koléni in potém sedi némo in tiho, dokler ga slehečni obiskovalec ne zapusti. Niti Videškemu Draganu, svojemu najboljšemu prijatelju, ni dajal odgovora. Tudi proti njemu se je vedel, kakor da bi več ne občutil ljubezni in prijateljstva v srci. Bilo pa je rés njegovo srce brez čuta, in ljudska govorica je imela prav, ki je trdila, da ni več življenja v Branku.

„Ali se s teboj, Dragan, naš Branko tudi ne méni? Ali tudi tebi na nobeno vprašanje ne odgovarja?“ — Tako nagovori mati Jera svojega soseda, ko je bil ta neko nedeljo zopet obiskal nesrečnega prijatelja.

„Tudi meni ne daje odgovora,“ odvrne Dragan. „Zdi se mi, kakor da bi bili vsi čuti pomrli v njegovih prsih. Nobena beseda ne najde odmeva v njegovem srci. Vprašaj ga, kar hočeš, govori z njim, kakor najbolje veš in znaš: on ti ostane vedno ném in gluh.“

Čudno se je dozdevalo to Cvetkovemu sosеду; kajti Dragan si ni hotel razlagati Brankovega vedenja. Napósled si je mislil celó, da je njegov prijatelj oglušal, ali temu ni bilo tako. Ne da bi Branko ne bil mislal ali razumel njegovih besed in glasú, tega ne, temveč on ni čutil v sebi življenja in potrebe, da bi govoréč izpraznil srce in izlil v besede svojo tugo in žalost. Kakor ne cvete in ne poganja sadúnosnih mladik drevesce, kateremu je požrešni črv izpodjedel korenine, temveč ono vene in se suši, dokler mu mogočni vihar ne polomi vej in ne razkolje debla: tako je bilo tudi z Brankom. Nesreča ga je potrla, nezgoda mu vzela srce in čut. On vé, da je podoben pozeblej cvetlici, ki ne more živeti. Prostost mu je bicer zasijala, ali solnčni žarki svobode so mu zoperni in smrtonosni, on jih ne more prenašati.

„Nekaj pa mora Branko imeti v mislih,“ nadaljuje Jera. „On vé vse, kaj se godi med nami, in on pozna tudi vsakega, ki prihaja k nam. Včasih še tudi kaj majhnega dela, ali kar na enkrat — in to se mi zdi posebno čudno — pusti vse in gre od doma. Nikdo ga ne sme spremljati, tudi Grozdanka ne. Po celé poldneve ga ni domú, in večkrat ga morave Grozdanka in jaz iti proti večeru iskat.“

Enkrat sem ga našla sedečega v gozdu ob cesti, ki pelje na Pontonijevo grajščino. V sebe zamišljen zrl je nepremično pred se; začuvši pa od daleč stopinje, skloni se po konci, zravna svoj život, pesti se mu krčijo, a zagledavši mene in Grozdanko — postane zopet miren. Ali videlo se mu je kar očito, da se trese na životu, in hudi boji so razsajali v njegovih prsih. Potém je šel sevéda mirno domú, ali govoril je vedno nekaj nezapopadnega s samim sebj. Od dne do dne se mi pač dozdevlje, da mu pojema duh in pamet, in čim dalje ko ga opazujem, tem bolj mi sega do srca žalostna podoba njegova!“

Nikdo ni vedel, kaj je Branka tolikrat gnalo v gozd. Le grajščak Vekoslav je čutil, da ga kakor lastna senca nekdo zasleduje. Zdelo se mu je čestokrat, kakor da se na jasnem nebu zbirajo črne, gromonosne megle nad njegovo glavo. Zdaj pa zdaj bode potegnil blisk kakor goreča kača med oblaki, in strela bode kar z jasnega udarila vá-nj.

Odkar je bil došel Branko v svojo domačijo, nehala je za Vekoslava mirno življenje. Mladega grajščaka je bila strašna nezgoda, ki je po njegovej krivdi zadela Cvetkovo hišo, hudo pretresla. Dolgo časa ni mirovala njegova vest, in čestokrat so ga strašne sanje mučile. Ali čas vse zacéli. Po petnajstih letih je še samo spomin na nesrečno prijateljico gojilo njegovo srce, in on sam je le še s tem častil njen spomin, da jej je o vseh svetih polagal vence na grob.

Vekoslav je bil ostal samec, in reči moramo, da je Vidina nezgoda mogočno uplivala na ta njegov sklep. V poslednjem času pa je živel

grajščak Pontoni celó mirno in zadovoljno; njegov posel je bil lov in gospodarstvo.

Kakor strela v visoki hrast, zadela pa je vá-nj novica, da je njegov nasprotnik — pomiloščen. Kar hipoma se vzbudi zopet vest v njegovem srci, in vsa preteklost mu stopi z nova pred dušo. A ker grajščak vé in čuti, da je njegovo dejanje in ravnanje pouzročilo Vidino in Brankovo nesrečo, tém bolj ga še vznemirja to poročilo. S prva ni hotel verjeti, da biva v bližini njegov maščevalec. Saj ni opazil nikjer moža, ki bi bil podoben nekdanjemu Branku; ljudje pa so le v neznatnem sivolasem starci kazali na pomiloščenega nesrečnega moža. Stoprav spomladi se je grajščak sam prepričal o istini ljudske govorice.

Lepo pomladansko popoldne napoti se Vekoslav od doma, da si ogleda loge in polja. Videti je hotel, ali je rés, da mu je po zimi zverjad toliko škode napravila, kakor je trdil oskrbnik. Tiho je hodil po stranskih potih iz loga v log. Tú je pogledal, ali so mu novi nasadi prestali zadnjo hudo zimo; tam je premeril les, koliko bi se ga dalo v jeseni brez škode posekati in spraviti v denar. Zdaj je zopet sedel na mahovita tla ter prisluškiaval ptičicam, ki so se ena drugej kaj ljubko in milo oglašale. In kako blaženo je v gozdu, ko vse živi in zeleni!... Sredi vzbujene narave čuti se pa tudi človek kakor pomlajen in prerojen.

Ali Vekoslava so vendar le obhajale tužne misli v veselej naravi. Življenje in ženitev ptičja v zelenem gozdu vzbujala mu je žalostne čute. Odvadil se je bil sicer že posvetnemu življenju v tem samotnem, od-ljudnem kraju, ali danes se mu je po dolgem času zopet tožilo, da je tako sam na svetu. Zakaj ni bil takoj po očetovej smrti prodal svoje posestvo ter se naselil na tujem v velikem mestu?! Ondi bi bil lahko živel veselo in brezskrbno ter pozabil v prijateljskih družbah na nesrečno svojo preteklost. Vendar kar še ni, to se še lahko zgodi, misli si Vekoslav. Saj bode kmalu dozorela njegova cvetlica, lepa Grozdanka, in tedaj mu bode mogoče izpolniti svojo dolgo, a tajno željo; češ takrat bi vsaj nekaj one krivice popravil, ki jo je pregrešil na Grozdankinih roditeljih!...

Iz teh mislij vzdrami ga šum in šopot. Prestrašen privzdigne glavo in pred seboj zagleda — Grozdanko. Šopek gozdnih cvetic imela je v roki. Deklica se zboji grajščaka v gozdnej samoti. Rudečica jej oblije lice, in obrnovši se hoče zbežati kakor srna. Ali grajščak jo ustavi rekóč:

„Me se li bojiš, Grozdanka? Počakaj malo!“

Deklica rés postoji, ali srce jej jame močno plati. V spomin jej stopi vsa nesreča njenega očeta, in zdi se jej, da je le grajščak Pontoni kriv, da je ona zapuščena sirota.

„Ali greva skupaj proti domu, Grozdanka?“ vpraša Vekoslav dekletce, vidéč, da je preplašeno.

„Jaz ne grem domú! Nabrati še hočem nekaj cvetic, a nató pa pojdem na vrh hriba po — očeta. Gore na griči sem jih pustila, kajti tam najrajši počivajo. Krasen je od ondot razgled po dolini, kjer se vzdiguje vaša bela grajščina.“

Grajščak se strese začuvši te besede, in oči se mu uprejo v tla. Kar hipoma mu šine misel v glavo, da hodi Branko le zategadel na vrh hriba, da lažje vsa njegova pota opazuje. Rad bi še bil Vekoslav več pozvedel o čudnih navadah Grozdankinega očeta, ali ko privzdigne oči, ni bilo nikjer več videti dekleta.

„Ne bojim se ga pa ne,“ reče nató grajščak samemu sebi. „Toliko se moram pač varovati, da me kje zavrtno ne napade. Brez orožja ne smem sevéda hoditi po gozdih in hribih. Ali poznati ga moram v njegovej sedanjej podobi, zató da se ga vém bolje izogibati.“

Izgovorivši pa krene sredi po goščavi in se napoti na vrh griča. Kakor tihoapec priplazi se blizu mesta, kjer je Branko ves zamišljen neprestano zrl v dolino na belo zidovje Pontonijevega gradú. Za gostim grmičjem se skrije Vekoslav ter opazuje ondi sivolasega, potrtega moža. Ta pogled pretrese grajščaka. Globoko do srca mu je segala žalostna osoda nesrečnega starca.

Solnce se je že nagibalo globoko proti zatonu; le vrhove in griče so še obsevali zlati njegovi žarki. Po gozdih je jelo pojemati življenje; krilati njih prebivalci so se že spravljali k počitku. In sedaj pride tudi Grozdanka k svojemu očetu, da ga odvede domú.

„Vstanite, oče, in pojdiva proti domu. Solnce se že poslavlja od nas. Kmalu se vleže mrak na zemljo.“

Branko pa kakor da bi ne čul Grozdankinih besed, gleda še vedno nepremično doli na Pontonijevo grajščino. Solnčni žarki mu obsevajo sivo glavo in nagubano lice, in v tem večernem žaru bila je njegova podoba videti vzvišena in častitljiva.

Grozdanka prisede k očetu, objame ga z desnico okoli vratú, z levico pa mu gladi velo lice.

„Zakaj gledate, oče, v dolino tja na Pontonijev grad? Kaj pa vidite tam?“

„Danes ne zapazim nikogar. Ali glej, ne bliža se li nekdo grajščini? Ali ni to — on?!“

„Kdo pa, oče? Jaz ne morem spoznati osebe.“

Kakor gleda bistrooki orel iz višine na svoj plen in ne premakne očesa, da ne izgubi sledú o njem, tako zre Branko na človeško podobo, ki se je približevala Pontonijevemu gradu. Nevoljen reče napósled:

„To ni on. Njega ne morem danes pričakati.“

„Koga bi pa radi videli, oče?“

„Grajščaka — tatú moje sreče!“

Zamolklo je izgovoril Branko zadnje besede, in Grozdanka jih ni slišala, kajti dekle odvrne veselo očetu:

„Grajščaka sem ravno prej videla v gozdu; prijazno in ljubo je govoril z menój ter me še hotel spremljati domú.“

Debelo pogleda Branko pri teh besedah svojo hčer, in ognjen žar mu zablišči v očeh. Goreče iskre švigajo iz njih, in dekle se kar prestraši divjega pogleda.

„Ti si videla grajščaka, ti si govorila z njim?“ vpraša neverjetno starec svojo spremljevalko. „Kje, povéj mi, kje pa je on — on — nesrečnež. Tudi jaz moram govoriti z njim, da zvém, ali je storila rés nedolžno smrt — moja Vida.“

Govoréč pa vstane ter potegne siloma Grozdanko sebój, da mu pokaže mesto, kjer je videla grajščaka. Kvišku zavihtivši gorjačo z železom okovano, pa zdirja potém v gozd in ondi išče — tatú svoje sreče!

Vekoslav pa je še dolgo sedel na griči premišljujóch Brankovih besed globoki pomen.

„Zdaj sem stoprav spoznal, da je bil Branko ista beraška prikazen, ki me je tolikokrat po dnevu in v noči zasledovala; in velika sreča je za me, da se še nisem sešel z njim. Do danes mi je bilo temno, kaj hoče si volasi starec z menój! Le govoriti, drugega nič?!... To željo, ha, ha, mu lahko izpolnim. Povedati mu hočem, da je rés umrla njegova Vida — nedolžna!“

Tako je šepetal grajščak samemu sebi, ali v srci je dobro čutil, kaj žene Branka za njim v gozd. In po kratkem premišljevanji priplava mu zopet podoba krasne Grozdanke pred oči, dekle se mu usmili, in v njegovem srci se z nova poraja blaga želja, osrečiti zapuščeno siroto!

Ni še bilo pozno v noči, ko se napoti Vekoslav po temnej goščavi domú. Ali vendar današnja podoba nesrečnega moža ga je hudo vznemirjala. Povsod je mislil, da vidi svojega maščevalca pred sebój. Vsakega grma se je ustrašil, in za vsakim drevesnim deblom zdelo se mu je, da čaka ná-nj njegov nekdanji nasprotnik.

Prišedši v grad pa začne grajščak premetavati različna pisma in papirje, ki so dokazovali njegovo posest in premoženje. Ko vse pregleda, govori sam sebój:

„Posestvo z grajščino vred je tedaj moje. Sestri imate svoj delež in ste bogato oskrbljeni. Sedaj bi se v istini lahko izpolnilo, kar sem bil tedaj prisegel, ko je Branko, prišedši h gosposki, javil se morilcem svoje žene ter mene samega rešil strašne ječe. Ali kakor zdaj vidim, to ni možno, to je nemogoče. Dokler živi nesrečni njen oče, ni misliti na to, da bi Grozdanka postala — moja družica!“

Po teh besedah pa piše dolgo, dolgo pismo. Pišóč si stoprav olajša prenapolnjeno srce, ktero so danes tako nasprotni čuti pretresali. Vse je

mirovalo kakor v začaranem gradu, ko odloži grajščak però iz tretajoče desnice ter se poda k zaželenemu počitku. — —

Mirno je pretekla nató spomlad, prešlo je vroče poletje in jesen, približevala se je že zima. V tem dolgem času pa so bili ljudje že skoro celoma pozabili na Branka. Ali to je bilo tudi pričakovati, kajti sivolasi mož ni nikdar zahajal med ljudi. Vsakega se je izogibal in tudi govoril ni z nikomer. Edin njegov pot je bil le v gozd in v bižnje gore. Včasih je šel zjutraj, a prišel stoprav zvečer po noči domú. Bil pa je večjidel sam; niti Grozdanke ni hotel več za spremljevalko, menéč, da mu ni odkritosrčna.

Neki mrzel jesenski dan odpravi se Branko kakor sicer od doma. Na potu pa sreča Videškega Dragana, ki takó-le svojega prijatelja nagovori: „Kam pa greš zopet, sosed?“

„Na goro!“ odvrne kratko in odločno Branko, kažóč z gorjačo proti višini in gre molché dalje.

„Varuj se sovražnika. Danes imajo grajščinski lov!“

Branko začuvši to novico, pa pospeši tem bolj svoje korake mrmraje sam seboj: „Grajščinski imajo lov — lov! Prav, tudi jaz grem na lov, na dober, masten lov!“

In šel je na goro, vsedel se na rob globokega propada, kjer vodi mimo ozka steza na ravnost z gore v dolino. Mož je dobro vedel, da mora tukaj mimo priti grajščak Pontoni gredé z lova domú.

In rés starec se ni motil. Proti večeru se konča grajščinski lov. Tuji kmetški lovci se razidejo, svojim ljudém pa naroči grajščak, naj divjačino, naloživši jo na voz, spravijo po voznej cesti v dolino, a sam pa gre po kračjem potu domú.

Veselo je Vekoslav žvižgal in pel hodéč z gore v dolino, a kar naenkrat ga ustavi znani mu starec. On spozna v njem Branka in ves prestrašen ga nagovori:

„Kaj hočeš z menój, nesrečni človek? Zakaj me vedno zasleduješ?“

Govoréč pa potegne puško z rame, kakor da bi se hotel braniti. Branko pa stoji nepremično kakor skalnata stena pred njim ter mu neprestrašeno zapové:

„Ustreli, ako si upaš in hočeš. Vse kar sem imel, vzel si mi ti, uniči mi še tudi to nesrečno življenje. Ali predno storiš drugi zlobni svoj čin, povej mi le še, ali je moja Vida umrla — nedolžna!“

Nató pa povesi Vekoslav roki, spustivši puško na tla. Strašno ga je bilo to vprašanje zbodlo v srce. Kaj mu naj odgovori? ... Pové mu li resnico, tedaj obsodi samega sebe; govori mu li laž, takrat se pa pregreši nad nedolžno žrtvo ter žali zvesto ženo še — onkraj groba! Zatorej molči grajščak, nevedé, kaj bi govoril.

V Brankovih prsih pa so v teh trenutkih hude misli razgrajale. Strah in dvom poloti se njegovega srca.

„Zakaj ne odgovarjaš, nesrečnež,“ popraša še enkrat žarečih očí Branko grajščaka. „Ali je rés, da si le ti sam kriv moje nesreče ter si mi hotel, pohujšljivec, zapeljati mojo zvesto, nedolžno ženo?!“

Kakor pred sodnim stolom stal je Vekoslav pred svojim nasprotnikom; saj si je moral sam priznati, da so resnične Brankove besede. V grajščakovem srci pa je potém zmagala vest, in on odgovori zamolklo:

„Dà, Vida je umrla — nedolžna!“

V tem hipu pa zaiskrijo Branku oči, njegovo srce zadene strela ljubezni in sovraštva, v glavo mu zopet šine strašna misel, da je po nedolžnem umoril lastno svojo ženo. Tedaj ga pa prevzame vsa moč notranje strasti, in on vzklikne:

„Ti si tedaj zatrl življenje moje žene ter uničil mojo srečo!“

Izgovorivši pa zgrabi z jeklenimi svojimi rokami grajščaka, in sedaj se začne hud boj na življenje in smrt.

Nekaj časa se borita nasprotnika, a nobeden njiju ne more premagati drugega. V trenutku pa zmakne Branko puško grajščaku ter ga udari s kopitom po glavi, a Vekoslav . . . omahne ter se zvrto glavi — v zijóči propad!

Bojažljivo še zre potém Branko za svojim sovražnikom; ali njega ni bilo več nazaj. Dolgo še čaka ná-nj ob robu stojéč, ali Vekoslav ne dojde več na bojišče. Tedaj pa se Branku razsvetli v glavi, on spozna, da je premagal nasprotnika. Potolažena je bila njegova maščevalna strast, in on zapusti zadovoljen nesrečno to mesto.

Ali nocój ni našel starec svojega domovja. Niti steze niti pota ni razločeval več njegov um. Oči in pamet mu je obdajala gosta, neprozorna megla duševne slabosti.

Stoprav drugo popoldne našli so Branka sredi gozda. Bil je v nezavesti. Zima ga je bila pod milim nebom počivajočega preteklo noč strla, in prinesši premrlega starca domú, položili so ga na mrtvaško ležišče.

Tri dni pozneje je že naznanjal tužni glas zvonov, da se je preselil Branko v drugo, boljše življenje! Sosedje se pa niso nikakor ne čudili nad Brankovo naglo smrtjo; saj so trdili sami med sebój, da se mu je že bilo davno podkopalo življenje.

Ali tem bolj so se zavzeli zvedevši, da je kar hipoma pobegnil iz tega kraja grajščak Vekoslav. Marsikdo si je ta slučaj po svoje tolmačil, zatrjujóč, da je to v nekej zvezi z Brankovo nenadno smrtjo. Ali kar s prva ni bilo nikomur prišlo kaj takega na misel; saj je grajščak Pontoni tudi sicer z doma zaostajal, ne da bi bil prej svojim poslom kaj povedal o tem. Še le ko je bilo več dnij preteklo in se tudi razglasila smrt grajščakovega nekdanjega nasprotnika Branka, začudili so se grajski posli in sosedje

govori ter jeli popraševati po Vekoslavu. Ali vse je bilo zastoj; od koder ni ne glasú ne sledú o njem. Napósled pa še poskusi Videški Dragan svojo srečo. Njega je sicer malo skrbelo, kje je grajščak, ali neka notranja slutnja mu ni dajala mirú. Nehoté se je vedno spominjal onega intra, ko je srečal Branka hodečega v goro.

Dragan se napoti tedaj z nekterimi sosedi v goro, in rés v globokem propadu našli so Vekoslava — mrtvega, njegovo orožje pa je viselo visoko gore na rtastej skali. Vsi so sevéda kar mislili, da je grajščak, gredóč oni večer z lova domú, onesrečil stopivši ob robu navzkriž ter strmoglavil v globino. Le Dragan je občutil v srci drugo slutnjo, a to je tudi nesel sebój v hladni grob.

Med Vekoslavovo ostalino pa so našli v dobro zavarovanej skrinjici zapečaćeno pismo z zadnjo željo grajščakovo. Ta oporoka je določevala, da preide na dan njegove smrti vse posestvo z grajščino vred na zapušćeno Brankovo hćer; pismo pa je naznanjalo Grozdanki vse one skrivnóstne zveze, ki so obstajale med Vekoslavom in njenimi roditelji. Zdaj je stoprav deklica prav za prav spoznala tragično osodo svoje matere in očeta ter tudi razumela, zakaj jej je grajščak sporočil grad in posestvo.

Brankova mati Jera ni dolgo preživela svojega nesrečnega sinú. Pol leta pozneje so položili že tudi njo v črno zemljico. Zdaj je bila Grozdanka sama. Tedaj pa je ostavila rojstno svojo hišo in se preselila na Pontonijevo grajščino.

V spomin na svoje stariše in Vekoslava pa je dala na onem mestu, kjer je stal Cvetkov dom, sezidati krasno kapelico, in vá-njo so prenesli telesne ostanke grajščakove in njenih starišev. — — —

Današnji zarod se ne spominja več te tragične družbinske drame. Le seri starci še vedó pripovedovati o tej žalostnej dogodbi. Ali h kapelici pa še hodi dandanes molit sivolasa ženica. In ako jo vprašaš, kdo v tem samotnem, lepo okinćanem svetišći počivlje, odgovori ti kratko, a resnično:

„Tukaj spiyo žrtve človeških strastij, ki so stoprav onkraj groba našle mir in pokoj!“